

NIKU
Norsk institutt for
kulturminneforskning

RAPPORT

2016/54

Indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte

Kristin Magnussen, Sveinung Krokann Berg, Karin Ibenholt, Herdis
Hølleland, Knut Fageraas

VISTA ANALYSE AS

På oppdrag for Riksantikvaren

Dokumentdetaljer

Vista Analyse AS	Rapport nummer 2016/54
Rapporttittel	Indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte
ISBN	978-82-8126-311-6
Forfatter	Kristin Magnussen, Sveinung Krokann Berg, Karin Ibenholt, Herdis Hølleland, Knut Fageraas
Dato for ferdigstilling	14.12.2016
Prosjektleder	Kristin Magnussen
Kvalitetssikrer	Ståle Navrud
Oppdragsgiver	Riksantikvaren
Tilgjengelighet	Åpen
Publisert	www.vista-analyse.no
Nøkkelord	Kulturarv Samfunnsnytte Indikatorer

Forord

Formålet med rapporten er å utvikle indikatorer som kan brukes for å måle kulturarvens samfunnsnytte.

Prosjektet er gjennomført i et samarbeid mellom Vista Analyse og NIKU. Fra Vista Analyse har Kristin Magnussen vært prosjektleder, Ståle Navrud kvalitetssikrer og Karin Ibenholt prosjektmedarbeider. Fra NIKU har Sveinung Krokann Berg, Herdis Hølleland og Knut Fageraas deltatt.

Vi har samlet informasjon fra kulturmiljøene Gamle Fredrikstad og Skudeneshavn på Karmøy og har i den forbindelse vært i kontakt med en rekke hyggelige og hjelpsomme mennesker i kommuner, fylkeskommuner og andre virksomheter. Takk for deres bidrag!

Rapporten er utarbeidet på oppdrag for Riksantikvaren. Hos Riksantikvaren har Christin Krohn vært kontaktperson. Vi har hatt møter og mottatt gode og nyttige innspill og kommentarer fra en rekke personer hos Riksantikvaren. Vi takker vår oppdragsgiver for et interessant prosjekt og et godt samarbeid.

Kristin Magnussen

Prosjektleder

Vista Analyse AS

Innhold

Forord	1
Sammendrag og konklusjoner	5
1. Innledning og bakgrunn	8
1.1 Formål, begrep og problemstillinger	8
1.2 Rapportens oppbygging.....	8
2. Kulturarvens samfunnsnytte.....	10
2.1 Hva menes med kulturarvens samfunnsnytte	10
2.2 Ulike typer samfunnsnytte	10
2.3 Kort oversikt over økonomiske verdsettingsmetoder	11
2.4 Tidligere analyser av kulturarvens samfunnsnytte	14
2.5 Oppsummering	19
3. Utvikling av indikatorer.....	20
3.1 Hva skal indikatorene måle.....	20
3.2 Hva kjennetegner en god indikator.....	20
3.3 Erfaringer med indikatorer knyttet til kulturarvens samfunnsnytte	21
3.4 Mulige indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte.....	26
3.5 Indikatorer for uttesting i casestudier.....	27
4. Uttesting av indikatorer	29
4.1 Informasjonsinnhenting for testing av indikatorer.....	29
4.2 Gamle Fredrikstad	30
4.3 Skudeneshavn	37
5. Forslag til indikatorer, hva måler de og hvordan påvirkes bevaringsviljen	45
5.1 Forslag til indikatorer for å måle kulturarvens samfunnsnytte.....	45
5.2 Måling over tid.....	51
5.3 Hvilke aspekter ved kulturarvens samfunnsnytte måles	52
5.4 Påvirkes muligheten for, og viljen til, å ta vare på og bruke kulturarven.....	53
Referanser	56
Vedlegg 1. Mulige indikatorer	59

Vedlegg 2. Offentlig statistikk.....	61
Vedlegg 3. Virksomheter registrert på befaring i Gamle Fredrikstad.....	67
Vedlegg 4. Informanter	70
Vedlegg 5. Næringskoder som bør vurderes	71

Tabeller:

Tabell 2.1	Klassifisering av metoder for økonomisk verdsetting av miljøgoder.....	12
Tabell 2.2	Innbygges og næringsdrivendes svar på betydningen av ulike faktorer ved valg av lokalisering i Halland.....	19
Tabell 3.1	Utvalgte kriterier og indikatorer i Bærekraftig Reisemål.....	25
Tabell 3.2	Indikatorer som ble testet i casestudiene.....	28
Tabell 4.1	Uttesting av indikatorer i Gamle Fredrikstad.....	32
Tabell 4.2	Overnatting i 2015, fordelt på nasjonalitet.....	36
Tabell 4.3	Antall virksomheter fordelt på ulike næringer, i Gamle Fredrikstad*. Informasjon innhentet ved telling på byvandring oktober 2016. Kilde: Egen befaring.	36
Tabell 4.4	Testing av indikatorer i Skudeneshavn. Med unntak av tilsagn fra Norsk kulturminnefond er tallene fra 2015.....	39
Tabell 4.5	Næringslivet i Skudeneshavn, tall i 1 000 kroner, 2015.....	43

Sammendrag og konklusjoner

Formålet er å anbefale indikatorer for å måle kulturarvens samfunnsnytte

Formålet med dette forprosjektet er å anbefale metoder og indikatorer som kan brukes for å måle kulturarvens samfunnsnytte.

Kulturarv slik det er definert i Kulturminneloven inkluderer alle spor etter menneskelig virksomhet; kulturminner og –miljøer, gjenstander, tradisjonsbåren kunnskap, mytologi, sagn og tradisjon. Indikatorene er imidlertid rettet mot konkrete kulturminner og kulturmiljøer. For enkelhets skyld bruker vi begrepet «kulturmiljø» når det dreier seg om de spesifikke stedene ettersom indikatorene er rettet mot miljøer mer enn enkeltstående kulturminner.

Forprosjektet har hovedfokus på den økonomiske samfunnsnyttene og effekten for næringsutvikling, turisme, arbeidsplasser og attraktivitet, men det synliggjør også at opplevelsesverdier, identitetsverdier, kunnskapsverdier, symbolverdier mv. inngår i en vurdering av den samlede samfunnsnyttene.

Indikatorene er testet i Gamle Fredrikstad og Skudeneshavn på Karmøy

De to kulturmiljøene som er valgt for uttesting er Gamlebyen i Fredrikstad kommune og Skudeneshavn i Karmøy kommune. Disse er valgt ut i samråd med Riksantikvaren.

Forslag til indikatorer

Basert på et bredt utvalg av mulige indikatorer, kriterier for hva som kjennetegner en god indikator og uttesting av mulige indikatorer i kulturmiljøene Gamlebyen og Skudeneshavn, har vi kommet fram til et knippe indikatorer som kan bidra til å gjøre (deler av) kulturarvens samfunnsnytte målbare. For å sikre at vi får med viktige aspekter ved kulturmiljøets samfunnsnytte, har vi vurdert indikatorer for de viktigste aktørgruppene: besøkende, næringslivet og innbyggere.

Indikatorer for måling av samfunnsnytte for besøkende

- Totalt antall besøkende til kulturmiljøet.
- Antall deltagere på alle aktiviteter i/ved kulturmiljøet. Med aktiviteter menes alt fra byvandring og museumsbesøk til forestillinger og festivaler, der man ikke skiller mellom aktiviteter som er direkte eller mer indirekte knyttet til kulturmiljøet.
- Omsetningen (dvs. salgsinntekter) for alle aktiviteter i/ved kulturmiljøet, alternativt omsetning for noen utvalgte aktiviteter som har konkret tilknytning til kulturmiljøet. Dette kan eventuelt være det som er kalt en utviklingsindikator.

Indikatorer for måling av samfunnsnytte for næringslivet

- Omsetning i utvalgte næringer i et nærmere avgrenset område (avgjøres for hvert kulturmiljø, og gjøres likt ved eventuelt senere måling av indikatorene)
- Telling av virksomheter, fordelt på ulike næringer, innenfor kulturmiljø-området (avgrenses på kart)
- Eventuelt: Totalt antall overnattinger eller andel utenlandske overnattinger av totalt antall overnattinger
- Eventuelt: Næringslivets bruk av kulturmiljøet i deres virksomhet (ved spørreundersøkelse)

Indikatorer for måling av samfunnsnytte for innbyggerne

- Antall foreninger og/eller medlemmer i kulturmiljørelaterte foreninger i kommunen

- Eventuelt: Innbyggernes syn på kulturmiljøets samfunnsnytte, med fokus på stedlig identitet og stolthet, kunnskap og forhold til stedets kulturarvsverdier/vernestatus, bosetningshistorie, bruk av kulturmiljøet (ved spørreundersøkelse).

Indikatorer er valgt med tanke på gjentatte målinger

De indikatorene vi har foreslått, er vurdert og valgt ut med tanke på at de skal kunne måle utvikling over tid og kunne brukes i et miljøovervåkingsprogram.

Det er av denne grunn valgt ut relativt få indikatorer. Det er lagt vekt på at de skal bygge på informasjon som er lett tilgjengelig og som fortrinnsvis kan samles inn på samme måte med jevne mellomrom.

Hvor ofte bør indikatorene måles

Det er ikke noe fasitsvar på hvor ofte indikatorene bør måles. Det vil være avhengig av hvordan resultatene skal brukes og hvilke ressurser som er til rådighet. Avhengig av ressursituasjonen kan man stå overfor et valg om hvor mange kulturmiljøer som skal overvåkes ved hjelp av hvor mange indikatorer, og hvor ofte målingene skal gjentas. Det vil være ulikt ressursbehov for å samle inn grunnlaget til å utarbeide de ulike indikatorene, og man kan derfor tenke seg at noen indikatorer måles sjeldnere enn andre. Ytterligere et valg man må ta, er hvorvidt man skal gjengi tall for enkelt år, eller for perioden fra siste måling.

Antall og type kulturmiljøer i et miljøovervåkingsprogram

Et miljøovervåkingsprogram bør inkludere kulturmiljøer med geografisk og kulturhistorisk spredning. Vi foreslår at et miljøovervåkingsprogram inkluderer ett eller flere av følgende typer kulturmiljøer:

- Kulturmiljøer med utgangspunkt i kysthistorie
- Kulturmiljøer med utgangspunkt i storbyhistorie
- Kulturmiljøer med utgangspunkt i industrihistorie

Videre bør det være minst ett kulturmiljø i hver av landsdelene i Norge: Østlandet, Sørlandet, Vestlandet, Trøndelag og Nord-Norge, for å sikre et nasjonalt perspektiv.

I en første fase er det naturlig å starte med kulturmiljøer som ansees som nasjonalt viktige. Kulturmiljøer som er fredet etter Kulturminneloven, landskapsvernområder med kulturhistoriske verdier vernet etter Naturmangfoldloven og kulturlandskap definert ut fra Verdensarvkonvensjonen kan være et godt utgangspunkt for å velge ut de første områdene. Samlet sett sikrer en da både geografisk og kulturhistorisk spredning. Samtidig vil en ha mulighet til å overvåke kulturmiljøer/landskap som har en geografisk områdeavgrensning. Med utgangspunkt i kriteriene ovenfor vil et minste antall kulturmiljøer for et miljøovervåkingsprogram være fem kulturmiljøer dersom en skal sikre at hele landet dekkes, og at det velges ut minst ett case for hver kulturmiljøtype. Erfaringene som gjøres for nasjonalt viktige kulturmiljøer kan eventuelt utvides i et andregenerasjons miljøovervåkingsprogram hvor en også inkluderer regionalt og lokalt viktige kulturmiljøer.

Kulturarvens totale samfunnsnytte består av bruks- og ikkebruksverdier for ulike aktører

Et kulturmiljøes totale samfunnsnytte består av både bruks- og ikke-bruksverdier, og ulike økonomiske verdsettelsesmetoder er egnet til å måle ulike deler av denne totale samfunnsøkonomiske nytten. Dersom man ønsker å inkludere det som kalles ikke-bruksverdier, er det bare metoder som bygger på oppgitte preferanser som kan benyttes, det vil si metoder for betinget verdsetting eller valgekspesimenter, hvor man spør ulike aktører om deres verdsetting. Samfunnsnyttene tilfaller ulike aktører, som besøkende, næringsliv og innbyggere.

Indikatorerne måler bruksverdier for ulike lokale og regionale aktører

Det er bruksverdier knyttet til aktører som holder til i eller ved kulturmiljøet vi måler ved de utvalgte indikatorene; det vil si nytte i form av bruksverdier for besøkende, næringsliv og innbyggere. Det kan være overlapp i nytte som måles for de ulike aktørene, for eksempel næringsliv og besøkende. Dette er ikke noe problem ved bruk av indikatorene, men dersom man skal beregne total samfunnsøkonomisk nytte av et tiltak, må man passe på at det ikke blir dobbelttelling.

Påvirkes muligheten for, og viljen til, å ta vare på og bruke kulturarven

Samfunnsnyttan vi som individer og samfunn får fra et kulturmiljø, omfatter alle goder og tjenester fra kulturmiljøet. Det omfatter både økonomiske verdier som inntekt og sysselsetting og kulturelle og sosiale verdier som vanligvis ikke uttrykkes i form av økonomiske verdier. Det omfatter også både bruks- og ikkebruksverdier. Kulturmiljøer kan ha nytte for samfunnet lokalt, regionalt og/eller nasjonalt. Kulturarvens samfunnsnytte har altså mange aspekter, og mange av disse aspektene er vanskelige å måle.

Det å ta vare på kulturarven har også en kostnadsside, både for enkeltpersoner og for samfunnet. Disse ekstrakostnadene er ofte relativt enkle å beregne, mens nytten av bevaring er vanskeligere å anslå. Det er derfor viktig å få fram mål for denne samfunnsnyttan. Det å få bedre mål på nytten for ulike aktører, som innbyggere, næringsdrivende, kommunen og samfunnet som helhet må antas å føre til økt vilje til å ta vare på og bruke kulturarven fordi man da kan se at det gir en nytteverdi og ikke bare kostnader. Indikatorene vi har foreslått, vil bare gi mål på deler av samfunnsnyttan. De vil blant annet ikke gi mål på samfunnets ikke-bruksverdier. Disse verdiene antas å være størst for nasjonalt viktige kulturmiljøer som mange mennesker ønsker å bevare selv om de ikke opplever dem selv.

For lokalt og regionalt viktige kulturmiljøer er antagelig bruksverdiene viktigst, og en større del av disse fanges opp ved de indikatorene vi har foreslått. Ved å knytte indikatorene til verdier for ulike lokale og regionale aktører, er hensikten at disse aktørene skal se at det «lønner seg» for dem å ta vare på kulturmiljøet. Og selv om man kan argumentere for at nytteverdiene er tilstede også om de ikke måles, er det rimelig å anta at det å måle og synliggjøre verdier gir økt bevissthet om verdiene. Siden økonomiske verdier er viktige for mange – og fordi kostnadene oftest måles i kroner, er det også rimelig å anta at det å få mål på samfunnsnyttan av kulturarv uttrykt i kroner, vil være viktig for synliggjøring og bevisstgjøring og dermed bidra positivt til vilje og evne til å ta vare på og bruke kulturarven. Noen eksempler kan illustrere hvordan målbare indikatorer kan bidra til bevisstgjøring.

Ved å knytte indikatorene til ulike aktørers nytte, synliggjøres at alle disse gruppene potensielt har nytte av kulturmiljøet, også økonomisk. Lokalt og regionalt er det kanskje viktigst å vise at det lokale næringslivet og innbyggerne har nytte av å ta vare på kulturmiljøet. Hvis man får fram sammenhengen mellom kulturmiljøet og næringslivets omsetning, viser det at ivaretagelse av dette kulturmiljøet bidrar positivt til verdiskapingen lokalt. Økt verdiskaping i næringslivet gir normalt økte skatteinntekter til kommune og stat. De fleste kommuner ønsker å få besøkende til kommunen fordi det betyr virksomhet i hoteller, spisesteder, gallerier, butikker og andre virksomheter. Hvis man kan vise at kulturmiljøet har betydning for næringsvirksomheten i området, kan det derfor bidra til økt interesse og mulighet lokalt til å ivareta kulturmiljøet, både blant innbyggere, næringsdrivende og hos lokale myndigheter.

1. Innledning og bakgrunn

En viktig begrunnelse for å ta vare på kulturarven er at den har en verdi for nåværende og kommende generasjoner. For å illustrere kulturarvens betydning for samfunnet, er det viktig å måle hvilken samfunnsnytte den har. På sikt kan slik kunnskap føre til styrket vern av kulturarven fordi man ser at den bidrar til velferden i samfunnet.

1.1 Formål, begrep og problemstillinger

Formålet med dette forprosjektet, som er gjennomført for Riksantikvaren, er å anbefale metoder og indikatorer som kan brukes for å måle kulturarvens samfunnsnytte.

Kulturarv slik det er definert i Kulturminneloven inkluderer alle spor etter menneskelig virksomhet; kulturminner og –miljøer, gjenstander, tradisjonsbåren kunnskap, mytologi, sagn og tradisjon. Indikatorene er imidlertid rettet mot konkrete kulturminner og kulturmiljøer. For enkelhets skyld bruker vi begrepet kulturmiljø når det dreier seg om de spesifikke stedene ettersom indikatorene er rettet mot miljøer mer enn enkeltstående kulturminner.

Med verdier mener vi i rapporten både økonomiske, sosiale, kulturelle og miljømessige verdier ved kulturmiljøer mens vi skriver økonomiske verdier eller prissatte verdier når det kun refereres til den typen verdier.

For å oppfylle formålet, inkluderer forprosjektet følgende problemstillinger, som er vurdert for to utvalgte kulturmiljøer:

- Vurdere hvilke aspekter, med hovedvekt på økonomiske aspekter, ved kulturarvens samfunnsnytte det er relevant eller mulig å måle med bruk av kvantitative og kvalitative målemetoder.
- Foreslå indikatorer, variabler og metoder, herunder mulige datakilder for å måle samfunnsnytte, samt vurdere kausalitet, representativitet og datakvalitet.
- Vurdere hvordan kulturarvens presumtive samfunnsnytteverdi påvirker muligheten for, og viljen til, å ta vare på og bruke kulturarven.
- Vurdere hvordan endring og utvikling av samfunnsnytteeffekter og bevaring av kulturminner i utvalgte kulturmiljøer kan måles over tid med henblikk på etablering av et miljøovervåkningsprosjekt.

De to kulturmiljøene som er valgt for uttesting er Gamlebyen i Fredrikstad kommune og Skudeneshavn i Karmøy kommune. Disse er valgt ut i samråd med Riksantikvaren.

Forprosjektet har hovedfokus på den økonomiske samfunnsnyten og effekten for næringsutvikling, turisme, arbeidsplasser og attraktivitet, men det synliggjør også at opplevelsesverdier, identitetsverdier, kunnskapsverdier, symbolverdier mv. inngår i en vurdering av den samlede samfunnsnyten.

1.2 Rapportens oppbygging

Rapporten starter i kapittel 2 med en kort metodisk gjennomgang av ulike elementer som kan inngå i vurderingen av kulturarvens samfunnsnytte, forskjellige metoder for å måle de ulike elementene, og noen eksempler på tidligere analyser av kulturarvens samfunnsnytte. I kapittel 3 gis en vurdering av hva som kjennetegner en god indikator og eksempler fra litteraturen på indikatorer som brukes for å måle kulturarvens samfunnsnytte.

Basert på denne gjennomgangen, samt en vurdering av tilgjengelig norsk statistikk og andre grunnlagsdata, avsluttes kapittel 3 med en liste over mulige indikatorer. I kapittel 4 testes aktuelle indikatorer på de to utvalgte kulturmiljøene. Erfaringene fra disse eksemplene benyttes til å foreslå et sett med indikatorer i kapittel 5.

2. Kulturarvens samfunnsnytte

I kapitlet gir vi en kort omtale av hva som menes med kulturarvens samfunnsnytte og ulike metoder for å måle samfunnsnytte, samt eksempler på studier som har benyttet noen av disse metodene. Gjennomgangen danner grunnlag for å utvikle indikatorer og vurdere hvilke elementer av samfunnsnyttens som kan måles ved ulike indikatorer.

2.1 Hva menes med kulturarvens samfunnsnytte

Samfunnsnytte er et begrep som omfatter all nytte, vi som individer og samfunnet totalt sett får fra ulike goder og tjenester, inkludert goder som natur og kulturarv. Dette omfatter både økonomiske verdier som inntekt og sysselsetting, og kulturelle og sosiale verdier som vanligvis ikke uttrykkes i form av økonomiske verdier.

Når det gjelder kulturarv, er de direkte økonomiske verdiene i stor grad knyttet til tilreisende som besøker et sted. Tilreisende gir inntekter direkte, for eksempel i form av billettinntekter til det aktuelle kulturmiljøet, og indirekte, til lokalsamfunnet der de tilreisende vil etterspørre andre produkter og tjenester, som overnatting, restaurantbesøk og souvenirer. Man kan også tenke seg at det å bo i eller nær et kulturmiljø kan gi utslag i økte eiendomspriser. Kulturmiljøet kan også ha betydning for lokal identitet, og dermed være med på å påvirke hvor folk bosetter seg og hvor næringsutvikling skjer. Dette er en form for kulturelle og sosiale verdier som på sikt kan gi økonomiske verdier fordi det gir grobunn for ny virksomhet.

Det er tenkelig at enkelte kulturmiljøers vernestatus kan ha betydning for samfunnsnyttens, og omvendt at samfunnsnyttens kan ha betydning for hvilket vern et kulturmiljø har. Det er bare noen få kulturminner som er vernet etter kulturminneloven. Fredning etter kulturminneloven skjer på nasjonalt nivå, det vil si for kulturminner og -miljøer som har nasjonal betydning. Øvrige kulturminner vernes gjennom plan- og bygningsloven. Reguleringer etter plan- og bygningsloven gjøres på regionalt og lokalt nivå, og omfatter miljøer og minner som har regional og/eller lokal betydning. I tillegg foreligger kommunale anbefalinger, som for eksempel Byantikvarens gule liste, for kulturminner som tilskrives lokal verneverdi.

2.2 Ulike typer samfunnsnytte

Kulturmiljøer kan ha nytte for samfunnet lokalt, regionalt og/eller nasjonalt. I en samfunnsøkonomisk analyse er det virkninger for samfunnet/nasjonen Norge som helhet man søker å identifisere og måle. Andre virkninger kan være viktige lokalt eller regionalt, men ikke gi utslag i det samfunnsøkonomiske regnskapet. Dette gjelder dersom økt verdiskaping knyttet til et kulturmiljø reduserer verdiskaping på et annet sted, for eksempel dersom økt verdiskaping i Notodden som følge av verdensarvstatusen fører til nedgang i verdiskapingen på kulturarvstedet Røros. Størrelsen på slike fortrengningseffekter er imidlertid svært vanskelige å beregne (DFØ, 2014), og vi ser derfor i dette forprosjektet på indikatorer for lokal og regional verdiskaping som et uttrykk for *potensiell* samfunnsnytte, uten at vi vurderer om de positive virkningene som måles på ett sted, fører til fortrengning et annet sted. Økningen i netto samfunnsnytte kan først beregnes når man har anslag for eventuelle fortrengningseffekter, og det ligger utenfor rammen av dette prosjektet.

I utgangspunktet legger vi til grunn at det er ønskelig å måle «mest mulig» av kulturarvens samfunnsnytte. Dette kalles den totale samfunnsøkonomiske verdi (samfunnsnytte); målt som summen av produsentoverskudd og konsumentoverskudd. Disse samfunns-

økonomiske verdiene kan deles inn i bruksverdier og ikke-bruksverdier, som defineres på følgende måte:

- *Bruksverdier:* De verdier de besøkende opplever når de besøker kulturmiljøet. Noen av disse verdiene «legges igjen» i form av eventuelle inngangsbilletter, utgifter til reise og opphold osv. og gir opphav til omsetning (dvs. salgsinntekter) for virksomhetene som leverer tjenestene. Fratrasket utgifter blir dette nettoinntekt, som omtales som produsentoverskudd i økonomisk terminologi. De besøkende kan imidlertid også ha et såkalt konsumentoverskudd, som er deres nettonytte av å oppleve kulturmiljøet. Konsumentoverskuddet fremgår ikke av billettinntekter etc., men kan beregnes ved nærmere undersøkelser av de besøkendes betalingsvillighet *utover* det de i dag betaler for å besøke kulturmiljøet. Konsumentoverskuddet omfatter også bruksverdien til dem som bor i eller ved kulturmiljøet, som blant annet kan reflekteres i eiendomsverdiene. Bruksverdier kan også omfatte verdier som kunnskapsutvikling ved vedlikehold av kulturminner.
- *Ikke-bruksverdier;* Verdien av å bevare kulturmiljøet uavhengig av egen bruk, ut fra et ønske om å bevare dets eksistens for dagens og for fremtidige generasjoner, også kalt eksistens- og bevaringsverdier. Slike verdier kan oppleves av mange flere enn dem som faktisk oppsøker kulturmiljøet. For et kulturmiljø med lokal verdi som det finnes mange lignende av, vil de som har slike opplevelsesverdier, kalt «berørt befolkning» i verdsetningslitteraturen, være begrenset. For kulturmiljøer av nasjonal verdi, som Bryggen i Bergen, eller Nidarosdomen, kan hele Norges befolkning anses som den berørte befolkningen. For å beregne slike verdier, må det gjennomføres egnede målrettede spørreundersøkelser av representative utvalg av den aktuelle, berørte befolkning.

I praksis er det krevende å måle ikke-bruksverdier, noe som blir klart når vi i neste avsnitt vurderer metoder for å verdsette kulturarvens samfunnsnytte.

Som nevnt kan det være like viktig å måle og/eller beregne relevante lokale og regionale virkninger, også om disse ikke nødvendigvis gir en netto nytte for samfunnet som helhet. Aktuelle virkninger omfatter:

- *Lokal- og regionaløkonomiske virkninger:* Direkte, det vil si knyttet til selve kulturmiljøet, og indirekte, det vil si knyttet til overnatting, handel etc. i området, som følge av besøk til kulturmiljøet. Eksempler er indikatorer som måler verdiskaping i form av omsetning, sysselsetting mv.
- *Verdier for berørte aktører:* Innbyggere, eller eventuelt spesielt utvalgte grupper av innbyggere, som ungdom, næringsliv, turister osv. Eksempler er indikatorer som teller turister, innflyttere osv., eller som undersøker kulturmiljøets betydning for innbyggerne, næringslivet og eventuelt andre grupper.
- *Virkninger for mobilitet og bosettingsmønstre:* Effekt av vernestatus/verditilskrivelse på til- og fraflytting sammenliknet med områder som ikke er tilskrevet kulturminneverdi. Eksempler er indikatorer som tilflytting og fraflytting, næringsetableringer osv.
- *Virkninger på eiendomspriser:* Effekt av kulturmiljøet på prisutvikling i eiendomsmarkedet. Eksempler er indikatorer som viser forskjeller i eiendomspriser, likningsverdier, leiepriser osv.

2.3 Kort oversikt over økonomiske verdsetningsmetoder

Indikatorene som skal utvikles i forprosjektet, har til hensikt å si noe om samfunnsnyttene av kulturarven. Som omtalt over, kommer en del av denne samfunnsnyttene til uttrykk gjennom priser og hva vi faktisk betaler for å oppleve et kulturmiljø. Men en stor del av samfunnsnyttene gjenspeiles ikke, eller i hvert fall ikke direkte, i lett observerbare

markedspriser. Det er imidlertid utviklet flere metoder for økonomisk verdsetting av goder og tjenester som ikke har markedspriser. Disse bygger på velferdsøkonomiens prinsipper. Vi går ikke nærmere inn på det teoretiske grunnlaget her, men slike beskrivelser finnes for eksempel i NOU (2013), eller standardreferanser som Champ m.fl. (2003) og Freeman m.fl. (2014). Metodene er i tråd med myndighetenes retningslinjer for samfunnsøkonomiske analyser (DFØ 2014; Finansdepartementet, 2014). Det vil si at den økonomiske verdien av goder vurderes ut fra folks preferanser (konsumentsoverenitet), uttrykt som deres betalingsvillighet. Med andre ord betyr det deres vilje til å oppgi andre goder som gir dem nytte, målt i inntekt, for å oppnå en kulturmiljøforbedring eller sikre at kulturmiljøet ikke går tapt. Ulike økonomiske verdsettingsmetoder forsøker å anslå betalingsvilligheten på ulike måter. En enkel oversikt over metoder er vist i tabell 2.1. Den viser at de økonomiske verdsettingsmetodene ofte kategoriseres langs to akser ut fra om de innhenter priser direkte eller indirekte og hvorvidt prisinnhentingene bygger på folks avslørte eller oppgitte preferanser. Som det fremgår av tabell 2.1, gir dette fire grupper av økonomiske verdsettingsmetoder.

Ved bruk av direkte metoder kan man utlede folks verdsetting av godet direkte gjennom observerbare markedspriser eller ved å spørre folk direkte om deres betalingsvillighet. Eksempler på slike metoder er betinget verdsetting, også kalt betalingsvillighetsundersøkelser, og metoder som direkte beregner kostnader ved å erstatte godet eller tjenesten som går tapt. Ved bruk av indirekte metoder kan ikke den økonomiske verdien utledes direkte, men finnes ved å estimere verdien av goder som har sammenheng med det godet man er interessert i. Eksempler er hedonisk prissetting (også kalt eiendomsprismetoden), valgeksperimenter, transportkostnadsmetoden, og kostnader ved forebyggende tiltak.

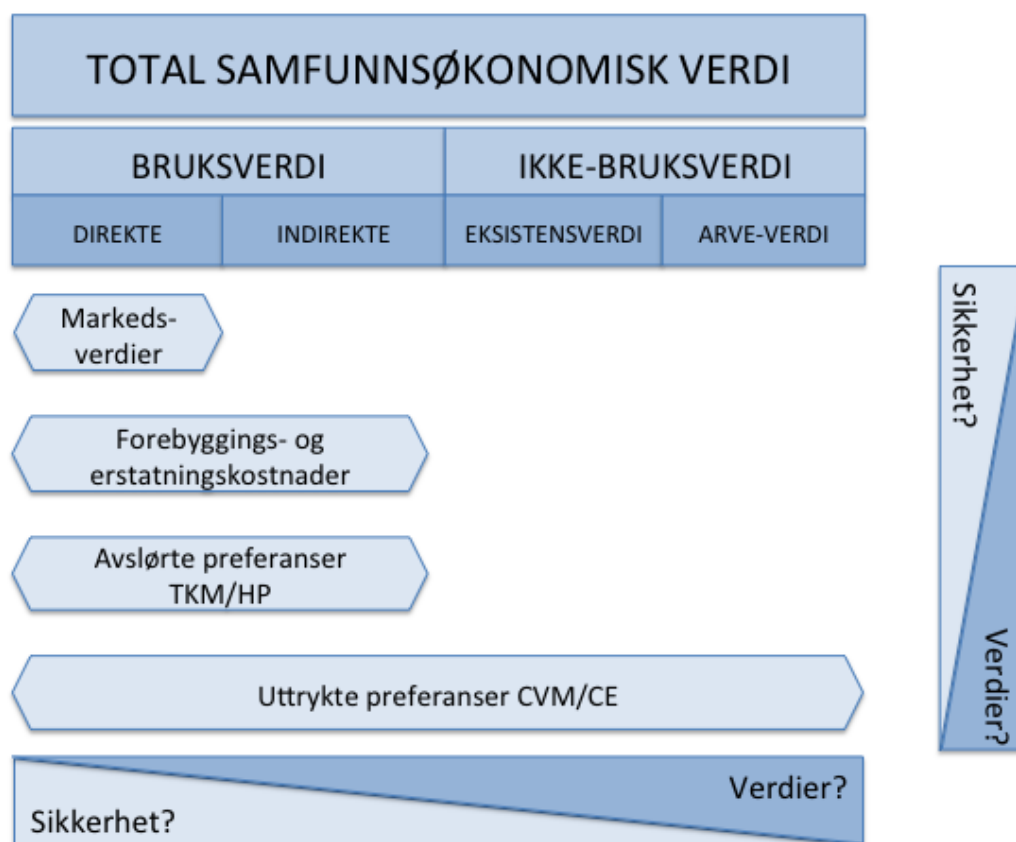
En annen kategorisering deler metodene i dem som bygger på henholdsvis *avslørte* og *oppgitte* preferanser. Metoder som bygger på avslørte preferanser utleder økonomiske verdier ut fra folks faktiske valg (Revealed Preference-metoder). Blant metodene som bygger på avslørte preferanser er eiendomsprismetoden og reisekostnadsmetoden. Oppgitte preferanser utleder verdier ut fra hva folk sier at de vil betale (Stated Preference-metoder). Det innebærer at folk selv oppgir sin betalingsvillighet direkte i betinget verdsettingsundersøkelser eller indirekte i valgeksperimenter.

Tabell 2.1 Klassifisering av metoder for økonomisk verdsetting av miljøgoder

	Indirekte	Direkte
Avslørte preferanser (Revealed Preferences - RP)	Transportkostnadsmetoden (Travel Cost Method - TCM) Hedonisk prissetting (Eiendomsprismetoden) (Hedonic Price Method - HPM) Kostnader ved forebyggende tiltak (Avoidance Costs - AC)	Markedspriser Kostnader ved å erstatte tapte tjenester (Replacement Costs -RC)
Oppgitte preferanser (Stated Preferences - SP)	Valgeksperimenter (Choice Experiments - CE)	Betinget Verdsetting (Contingent Valuation – CV; også kalt «Betalingsvillighetsundersøkelser»)

Ved valg av metode må man ofte vurdere ulike hensyn mot hverandre. Figur 2.1 viser noen av de prinsipielle og praktiske avveiningene som må gjøres. Det er ulik grad av usikkerhet beheftet med ulike metoder, og begrensinger med hensyn til hvorvidt metodene dekker både bruks og ikke-bruksverdier.

I tillegg til ulik grad av usikkerhet og ulik dekning av total samfunnsøkonomisk verdi, er det også spesielle styrker og svakheter ved de enkelte metodene. Hovedinnvendingen mot metoder som bruker spørreundersøkelser, som betinget verdsettingsmetoden, er at de er hypotetiske og at folk kan oppgi for høy betalingsvillighet fordi de vet at de ikke skal betale. Det er også slik at befolkningens preferanser for kulturarv kan være komplekse. Det betyr ikke nødvendigvis at preferansene er irrasjonelle, men snarere er sammensatte. Det foregår mye arbeid internasjonalt for å forstå befolkningens preferanser bedre, se for eksempel Lindhjem m.fl. (2014) for en oversikt over diskusjonen og foreslåtte teoretiske og metodiske løsninger.

Figur 2.1 Ulike verdsettelsesmetoder, og sammenheng mellom hvilken del av total samfunnsøkonomisk verdi de kan fange opp og hvilken sikkerhet de gir i anslagene.

Kilde: Magnussen m.fl. (2010)

Metoder som baserer seg på befolkningens faktiske atferd har tradisjonelt vært sett på som mer troverdige enn metoder som bygger på befolkningens oppgitte preferanser, fordi de baserer seg på observerbar atferd i markedet. Dette bildet er nok i ferd med å nyanseres noe, da det er blitt klart etter flere tiår med forskning at mange av disse metodene også har sine svakheter. For eksempel er de svært sensitive for ulike antagelser en gjør i økonometrisk modellering og beregning av verdiene (Champ m.fl., 2003). Samtidig har metodene som baserer seg på oppgitte preferanser, blitt videreutviklet og forbedret de senere år, noe som har bidratt til økt aksept (Kling m.fl., 2012).

Ved å bruke enkelte indirekte metoder, som hedonisk prising, kan man muligens oppnå noe høyere sikkerhet i anslagene enn ved bruk av betinget verdsetting. Samtidig må man da akseptere at metoden bare kan måle bruksverdier og ikke er egnet dersom det ikke er et tilstrekkelig antall eiendomsomsetninger innen en viss periode eller dersom man mangler data om viktige attributter ved de omsatte boligene som er nødvendig for å isolere effekten av kulturmiljø på boligprisen.

I tillegg til disse såkalte primære økonomiske verdsettingsmetodene, har man nytteoverførings-metoder (såkalt *benefit* eller *value transfer*). Disse benytter eksisterende økonomiske verdsettingsstudier i en ny sammenheng der det er behov for anslag på velferdsendringer. Nytteoverføringsmetodene er mye brukt i praktiske samfunnsøkonomiske analyser fordi det ofte ikke er tid eller ressurser til å gjennomføre nye spesialtilpassede økonomiske verdsettingsstudier for en bestemt bevaring e.l. Det er derfor også stor interesse og en relativt stor litteratur som diskuterer nytteoverføringsmetoder og presisjonen i ulike metoder, se for eksempel Navrud & Ready (2007), Lindhjem & Navrud (2008) og Johnston m.fl. (2015). I tillegg til usikkerheten i de opprinnelige økonomiske verdsettingsanslagene får en ved bruk av verdioverføringsmetoder usikkerheten i selve overføringen. Likevel vil presisjonen i mange tilfeller kunne være god nok, avhengig av beslutningskontekst.

Implisitt verdsetting benyttes også i en del tilfeller. Med implisitt verdsetting menes at man ut fra tidligere politiske beslutninger, kan utlede hvilken økonomisk verdi samfunnet har satt på et visst kulturmiljø. Dette er en måte å synliggjøre folks preferanser som representert ved deres folkevalgte politikere og deres beslutninger på vegne av befolkningen, snarere enn en egen økonomisk verdsettingsmetode. I siste NOU om samfunnsøkonomiske analyser (NOU 2012:13) er metoden nevnt som en relevant tilnærming.

2.4 Tidligere analyser av kulturarvens samfunnsnytte

Ulike aspekter ved samfunnsnyttene av kulturarven i Norge har vært gjenstand for flere utredninger de siste 10–15 årene, se for eksempel Econ (2003), Ibenholt m.fl. (2009), Bowitz og Ibenholt (2009), Rambøll (2012), Myrvoll m.fl. (2013) og Riksantikvaren (2015). Det finnes likevel ingen omforent metode for hvordan kulturarvens nytte for samfunnet skal defineres og beregnes. Nedenfor presenterer vi kort et utvalg av senere tids analyser om dette temaet som er gjennomført i Norge, Norden og EU. Gjennomgangen er ment å gi et innblikk i en del av den foreliggende litteratur, men det ligger utenfor dette oppdragets rammer å gi en fullstendig oversikt over litteraturen på området.

2.4.1 Oppsummering av verdiskapingsprogrammet for kulturminner

I perioden 2006-2010 gjennomførte Riksantikvaren et verdiskapingsprogram hvor i alt 41 kulturmiljøer inngikk og der forskjellige prosjekter og tiltak ble gjennomført for å øke bruken av den lokale kulturarven. I 2012 fikk Rambøll i oppdrag å dokumentere den økonomiske verdiskapingen disse prosjektene hadde bidratt til (Rambøll, 2012).

I Rambølls (2012) utredning er det lagt til grunn en forståelse av økonomisk verdiskaping der kulturminner blir betraktet som en økonomisk, sosial, kulturell og miljømessig ressurs. I dette inngår:

- Bruk av kulturminner som kan gi en økonomisk avkastning som kommer kulturminnene, eierne og/ eller brukerne til gode.
- Inntekter som kan komme fra alle typer bruk – næringsvirksomhet, inklusiv reiselivsaktiviteter, boliger og fritidsboliger (både til egen bruk og utleie), allmenntilgjenge formål og offentlig bruk.

- Økonomisk verdiskaping som knytter seg til selve istandsettelsen eller utviklingen av kulturminner og kulturmiljøer for bruk – fra profesjonell eiendomsutvikling for salg og utleie til dugnadsinnsats for fellesgoder i samfunnet.
- Verdiskaping som skjer i kulturminnerelaterte næringer, som for eksempel håndverk, nisjeprodukter og spesialvarer.

Rambøll trekker fram følgende forhold som fremmer økonomisk verdiskaping:

- Konkurransfordeler knyttet til reiseliv og betalingsvillighet for unike opplevelser.
- Nettverk som knytter aktører og flere kulturminner sammen øker kundegrunnlag og volum.
- Forretningsplan og markedsanalyse (branding).
- Skjøtsel og vedlikehold av kulturminnet.
- Samordning av virkemiddelapparatet, ettersom motstridende krav fra offentlige aktører gir utfordringer.

Dokumentasjon og analyse av økonomisk verdiskaping er i Rambøll (2012) gjort ut fra følgende virkninger:

- *Direkte effekter:* antall virksomheter og arbeidsplasser utviklet med grunnlag i kulturminner, lønnsomhet og bærekraftighet i virksomhetene, verdi i form av egen bolig/fritidsbolig/eiendom og inntekter fra utleie av slik eiendom, andre inntekter, etc.
- *Indirekte effekter:* omfang av leveranser av varer og tjenester, vekst i berørte næringer, omfang av turisme i områdene, forbruk for turister, oppstart av andre virksomheter tilknyttet Verdiskapingsprogrammet, økt tilflytting og etablering av andre virksomheter.

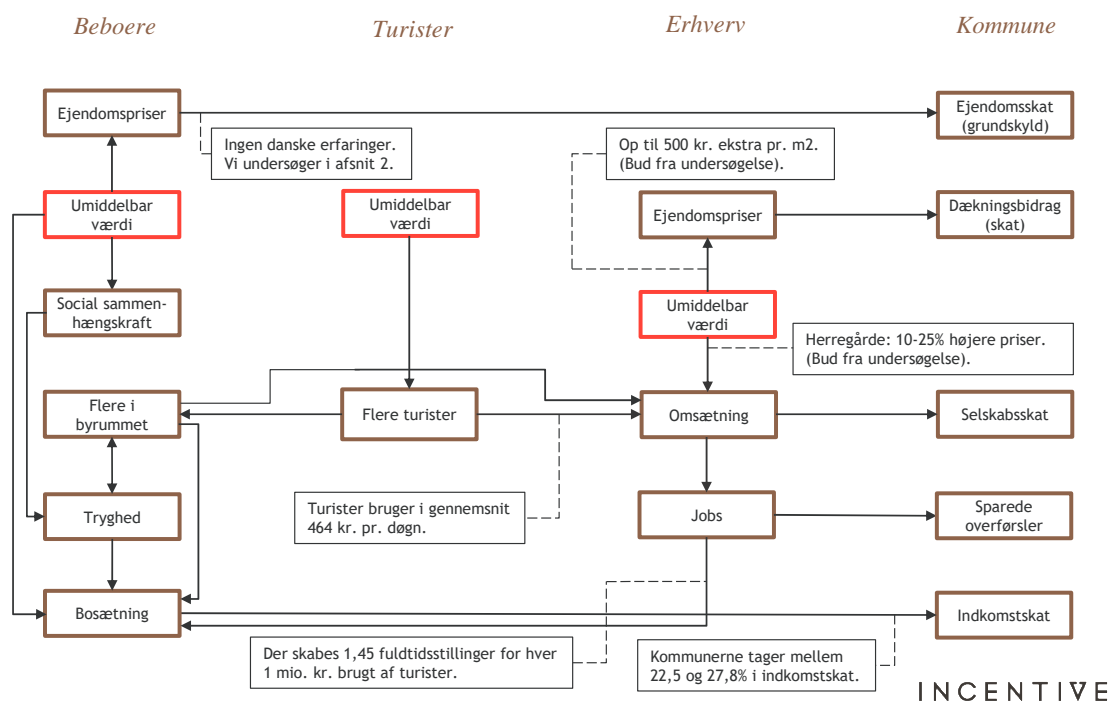
Rambøll (2012) beregner ikke noen samlet verdiskaping av prosjektene i Verdiskapingsprogrammet, men peker på flere forhold som bidrar til økt verdiskaping og hvordan dette kan utnyttes på en best mulig måte. Det utvikles eller benyttes ikke indikatorer for å måle verdiskaping i rapporten, men det anbefales å utvikle indikatorer for å følge utviklingen i verdiskaping over tid. Disse forslagene kommer vi tilbake til i kapittel 3.

2.4.2 Verdien av bygningsarven i Danmark

Realdania (2015) beskriver en undersøkelse, som ble gjennomført av Incentive og Dansk Bygningsarv AS for å kartlegge hva bygningsarven skaper av verdi. De stilte to hovedspørsmål:

1. Hva betaler folk for bevaringsverdige boliger?
2. Hvor stor betydning har bygningsarven for å tiltrekke turister til Ribe, og hva betyr det for økonomi og antall arbeidsplasser lokalt?

Realdania (2015) skiller mellom det de kaller umiddelbar verdi og avledet verdi av bygningsarven. Umiddelbar verdi av bygningsarven er knyttet til identitet og stolthet, som blant annet er bygd på kulturhistorie, arkitektonisk verdi, miljømessig verdi og originalitet. Den avledede verdien oppstår når den umiddelbare verdien «smitter over» på et annet område, som for eksempel når økt turisme medfører større omsetning hos den lokale handelsstanden. I verdikartet som benyttes i Realdania (2015), gjengitt i figur 2.2, vises elementer som tilskrives umiddelbar verdi i røde bokser og elementer som har avledet verdi i brune bokser. Pilene i figuren viser sentrale sammenhenger mellom den umiddelbare og avledede verdien, og av kolonneoverskriftene fremgår hvilke aktører verdien tilfaller.

Figur 2.2 Verdikart, med umiddelbare og avledede verdier av kulturarven

Kilde: Realdania (2015).

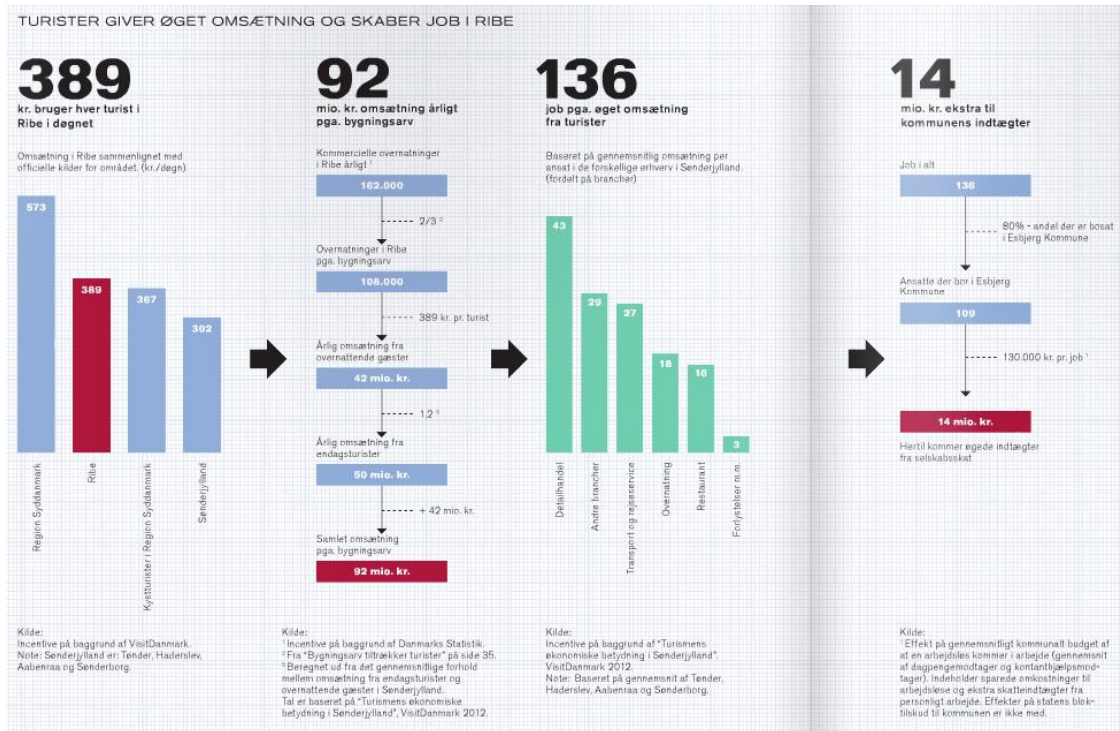
Betalingsvillighet for bevaringsverdige boliger

Den ene undersøkelsen beskrevet i Realdania (2015), er landsdekkende og omfatter alle bevaringsverdige hus i Danmark. Den tar utgangspunkt i hvilken salgspris som ble oppnådd for bevaringsverdige hus i Danmark sammenlignet med salgsprisen for ikke-bevaringsverdige hus i samme kommune, målt som pris i kroner per kvadratmeter. All boligomsetning i Danmark siden 1992 er med i datasettet som dekker over en million transaksjoner for leiligheter og eneboliger. Av 350 000 registrerte bygninger som er tilskrevet verneverdi i den danske SAVE-registreringen (Survey of Architectural Values in the Environment) er litt over halvparten omsatt i perioden fra 1992 fram til analysetidspunktet. Eiendomsprismetoden er en avslørt preferanse-metode (se tabell 2.1) som bygger på folks adferd i boligmarkedet hvor en antar at kulturmiljø er én av mange faktorer som folk er villige til å betale for når de kjøper bolig. Utfordringen er å ha detaljerte bestemmer boligprisen, slik at man kan isolere den effekten kulturmiljøet har på husprisen. Det vil si hva folk er villige til å betale ekstra for en bolig som ligger i et kulturmiljø, korrigert for alle andre faktorer som påvirker boligprisen. Realdania (2015) konkluderte med at salgsprisen per kvadratmeter for eneboliger med høy bevaringsverdi var 30 prosent høyere enn gjennomsnittsprisen for øvrige boliger i samme kommune, mens salgsprisen for leiligheter med høy bevaringsverdi var 18 prosent høyere. Analysen bygger på en forenklet eiendomsprismetode, der forfatterne mener at de har tatt hensyn til at attraktiv beliggenhet ikke er det som slår ut på forskjeller i boligprisen, og at denne prisforskjellen kan tilskrives bygningenes kulturhistoriske verdi alene. Det er imidlertid vanskelig å se av Realdania (2015) om man faktisk har hatt slik informasjon om alle boligene, og om man har korrigert for de øvrige faktorer som påvirker boligprisene.

Verdien av turisme og eiendommer i Ribe

I en annen undersøkelse gjengitt i Realdania (2015) ble bygningsarven i Ribe anslått å være utløsende faktor for 2/3 av turistene som besøker byen. Studien er basert på tall fra VisitDanmark og et gjennomsnitt for perioden 2010-13. Basert på 162 000 turistovernattinger spores 108 000 bookinger til Ribes unike bygningsarv. Basert på at hver turist i gjennomsnitt bruker 389 danske kroner i døgnet, ble det så beregnet en ekstra årlig

omsetning knyttet til bygningsarven på 92 millioner danske kroner, 136 arbeidsplasser lokalt og 14 millioner danske kroner i skatteinntekter til kommunen, se figur 2.3. Vi kommer tilbake til denne undersøkelsen i kapittel 3, da den kan gi innspill til utviklingen av indikatorer for samfunnsnytte.

Figur 2.3 Verdiskaping fra kulturarven i Ribe

Kilde: Realdania (2015)

2.4.3 Europeisk kulturarv

Cultural heritage counts for Europe (CHCfE) har hatt som mål å hente inn og analysere tilgjengelig forskning og casestudier om kulturarvens økonomiske, kulturelle, sosiale og miljømessige verdier. Hensikten er å vurdere i hvilken grad kulturarv er en viktig ressurs for et bærekraftig Europa (CHCfE, 2015).

En viktig konklusjon i Cultural Heritage Counts for Europes arbeid, er at alle de tilgjengelige metodene hver for seg gir begrenset innsikt i kulturarvens økonomiske effekter og må brukes sammen med flere metoder for å få belyst flere sider av kulturarvens verdier. Generelt anbefaler de derfor triangulering mellom ulike typer kvalitative og kvantitative metoder for å få fram ulike sider ved kulturarvens samfunnsnytte. Cultural Heritage Counts for Europe gir eksempler på studier som benytter ulike metoder. Vi vil ikke gå inn på disse her, men nevner kort noen litteraturreferanser de har trukket fram. CHCfE nevner flere casestudier som fokuserer på forholdet mellom betalingsvillighet, eiendomspriser og kulturarv (Ahlfeldt & Meanning, 2010; Ahlfeldt m.fl., 2012, Lazark m.fl., 2011, Mourato m.fl., 2002; Powe & Willis, 1996; Ruijgrok, 2006 og Sanz m.fl., 2003). Studiene er enten basert på eiendomsprismetoden (hedonisk prissetting) eller betinget verdsettingsmetoden. Disse metodene er benyttet til å undersøke hvorvidt endret vernestatus har påvirket prisutviklingen for enkeltbygg og boliger i området rundt historiske monumenter. CHCfE påpeker at det er gjennomført for få studier i Europa til å trekke noen endelig konklusjon med hensyn til om kulturmiljø gir økt verdi for eiendommer i og nær kulturmiljøet, men gir

noen eksempler på studier som antyder en slik sammenheng, blant annet Ahlfeldt & Meanning (2010), Ruijgrok (2006) og More m.fl. (2011)

Studier med fokus på besøksstatistikk og betalingsvillighet blant besøkende til kulturarvssteder

CHCfE trekker også fram studier som er rettet direkte mot enkeltkulturminner eller historiske bygg hvor inntekter fra inngangsbilletter og antall besøkende telles og hvor en bruker spørreundersøkelser med uttrykte preferanse-metoder for å måle over tid hva folk er villige til å betale for å besøke museer eller andre kulturmiljøer.

Studier av avkastning på investering (return on investment)

Her trekker CHCfE fram studier som ser på forholdet mellom vedlikeholdskostnader, billettinntekter og indirekte faktorer som sysselsetting og overnattingsdøgn for å beregne hvor høye skatteinntekter et kulturmiljø kan bidra til.

2.4.4 Verdifulle bygninger i Halland

Kulturmiljö Halland i samarbeid med Länsstyrelsen i Halland¹ har gjennomført en analyse av 40 000 boligtransaksjoner i perioden 2005-12, hvorav 10 000 ble vurdert til å ha kulturhistorisk verdi (Kulturmiljö Halland, 2016). Verdien ble klassifisert på følgende måte: Klasse A: nasjonal interesse (5 prosent av boligene med kulturhistorisk verdi), Klasse B: høy regional verdi (33 prosent) og klasse C: lokal og miljømessig verdi (62 prosent). Forfatterne konkluderer med at folk betalte mer for bygninger med kulturhistoriske kvaliteter.

Som del av samme prosjekt, ble det gjennomført en spørreundersøkelse blant personer som bodde eller drev virksomhet i bygg med kulturhistorisk verdi, med spørsmål om hvordan de vurderer de kulturhistoriske verdiene i sine bygninger. 1000 av de 3200 som fikk tilsendt spørreskjemaet svarte, det vil si at svarprosenten var ca. 30.

Sentrale spørsmål som ble stilt, med prosent av respondentene som oppga ulike svaralternativ i parentes:

- Anser du de kulturhistoriske verdiene i bygningen å være en belastning (7 prosent) eller et gode (86 prosent).
- Anser du at det er viktig å bevare de kulturhistoriske karaktertrekkene i egen bygning (86 prosent), i nærmiljøet (89 prosent) på stedet (91 prosent).
- Hvis du hadde mulighet, ville du betalt mer for å leie/eie en bygning med bevarte karaktertrekk enn en som var mye forandret, ja (63 prosent) nei (33 prosent).
- Hvor mye mer ville du betalt: 10 prosent mer (21 prosent), 20 prosent mer (39 prosent), 30 prosent mer (14 prosent), 40 prosent mer (3 prosent), 50 prosent mer (11 prosent).

Undersøkelsen viser at bygninger med kulturhistorisk verdi i gjennomsnitt hadde 7 prosent høyere forventet markedsverdi enn øvrig bebyggelse (Klasse A: +10 prosent, Klasse B: +11 prosent, klasse C: +6 prosent), se også tabell 2.2. Oppsummering av spørreundersøkelsen tyder på at kulturhistoriske verdier oppfattes som et pluss, at det er viktig å bevare kulturhistoriske karaktertrekk, og mange er villige til å betale mer for en bygning der disse trekkene er bevart. Det fremgår ikke om det her ble gjennomført en

¹ <http://www.kulturmiljohalland.se/vaumlrdefulla-byggnader.html>

eiendomsprisstudie, der man korrigerer for ulike karakteristika ved eiendommene, eller om dette var en forenklet analyse.

Tabell 2.2 Innbyggers og næringsdrivendes svar på betydningen av ulike faktorer ved valg av lokalisering i Halland

Faktor	Svaralternativ	Innbyggere	Næringsdrivende
Kommunalskatt	Ingen betydning	58%	5%
	Stor betydning	2%	4%
Pris/leie	Ingen betydning	17%	23%
	Stor betydning	15%	20%
Nærhet til natur	Ingen betydning	13%	42%
	Stor betydning	27%	19%
Nærhet til kunder	Ingen betydning		37%
	Stor betydning		21%
Bygningens kulturhistoriske verdi	Ingen betydning	25%	23%
	Stor betydning	21%	29%

Kilde: http://www.kulturmiljohalland.se/uploads/1/3/2/1/13215477/vrdefulla_byggnader.pdf

2.5 Oppsummering

Som gjennomgangen i kapitlet viser finnes det flere metoder og tilnærminger som kan benyttes for å beregne samfunnsnyttene av kulturarven. Ulike metoder har sine styrker og svakheter, og er egnet til å verdsette ulike deler av kulturarvens samfunnsnytte. Det er gjennomført relativt få studier av kulturarvens samfunnsnytte i Europa, og de fleste studiene tar sikte på å vurdere verdien av kulturmiljøer og ikke på å utvikle indikatorer for å måle samfunnsnyttene.

Arbeidet med å utvikle metoder for å verdsette kulturminner og empirisk utprøving av disse gir likevel verdifull kunnskap til utviklingen av indikatorer, og bidrar til å klargjøre den totale samfunnsøkonomiske verdien av kulturmiljøer og hvilke deler av denne som kan måles ved ulike tilnærminger og indikatorer.

3. Utvikling av indikatorer

I kapitlet drøfter vi hva indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte ideelt sett skal måle, hva som kjennetegner en god indikator, og hvilke kriterier som bør legges til grunn når man utformer en indikator. Videre ser vi kort på tidligere erfaringer med å utvikle indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte, før vi drøfter mer i detalj mulige indikatorer. Kapitlet avsluttes med en liste over potensielle indikatorer til uttesting i Gamlebyen og Skudeneshavn.

3.1 Hva skal indikatorene måle

Som gjennomgangen i kapittel 2 viser, kan kulturarven ha nytte for samfunnet lokalt, regionalt og/eller nasjonalt. I et samfunnsøkonomisk perspektiv er vi opptatt av virkninger for samfunnet, det vil si nasjonen Norge som helhet. Men i tillegg er det virkninger som kan være viktige lokalt og/eller regionalt, som ikke gir seg utslag i det samfunnsøkonomiske regnskapet.

Når en skal utvikle indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte, er det relevant å ta med både lokale, regionale og nasjonale virkninger. En slik bred tilnærming gir de beste forutsetningene for å vise hvordan kulturarvens samfunnsnytte kan bidra til å bevare og bruke kulturarven. Indikatorene skal også kunne brukes til å måle endring og utvikling av samfunnsnytte i utvalgte kulturmiljøer over tid. Sistnevnte er spesielt relevant for de indikatorene som skal inngå i et eventuelt miljøovervåkningsprosjekt.

For å utvikle, vurdere og teste indikatorer som skal fange opp ulike aspekter ved samfunnsnyttene av kulturarven, vil vi ta utgangspunkt i nytten for ulike aktører som kan antas å ha samfunnsnytte av kulturarven. Indikatorene bør søke å inkludere:

- *Verdier for de besøkende*
- *Verdier for næringslivet*
- *Verdier for innbyggerne*
- *Ikke-bruksverdier for dem som ikke besøker området*

Ettersom de ulike typene indikatorer er av ulik karakter, er det behov for indikatorer som måles i forskjellige enheter:

- Kroner; for eksempel for å måle direkte og indirekte verdiskaping, bruks og ikke-bruksverdier, osv.
- Kvantifiserte fysiske enheter; for eksempel for å måle eller telle antall besøkende, tilreisende, sysselsatte osv.
- Kvalitative; for eksempel for å måle kulturmiljøets betydning for innbyggernes tilhørighet, betydning for tilflytting osv.

3.2 Hva kjennetegner en god indikator

En indikator er et nøkkeltall som er innrettet slik at høye, eller alternativt lave, verdier signaliserer god eller dårlig kvalitet eller effektivitet. Forenklet sies det ofte at man bør utvikle indikatorer som er SMARTE, det vil si Spesifikke (veldefinerte og entydige), Målbare, Aksepterte, Realistiske, Tidsbestemte, og Enkle.

Følgende kriterier er nyttige ved vurdering av hvorvidt et nøkkeltall kan fungere som indikator (basert på Socialstyrelsen, 2014):

1. Indikatoren skal angi retning, det vil si at høye eller lave verdier er et uttrykk for god eller dårlig kvalitet og/eller effektivitet.

2. Indikatoren skal være relevant og speile en eller flere dimensjoner av kvalitet og/eller effektivitet.
3. Indikatoren skal være treffsikker, det vil si at den måler det den skal belyse og at den måles på en pålitelig måte og slik at data samles inn på likartet måte hver gang.
4. Indikatoren skal være akseptert og bygge på etablert kunnskap, for eksempel i form av retningslinjer, dokumentert erfaring, offentlig statistikk, eller kunnskap innhentet fra den/de det berører. Dette for å sikre at indikatoren er etterprøvable.
5. Indikatoren skal være mulig å påvirke slik at en aktør i det aktuelle området kan påvirke indikatorens utfall, for eksempel ved at godt vedlikehold og utnyttelse av et kulturmiljø gir seg utslag i indikatoren.
6. Indikatoren skal være målbar og skal kunne måles med tilgjengelig og kontinuerlig innsamlede data.

Gjennom å utforme indikatorer og vurdere om de oppfyller kriteriene som er listet ovenfor, er det mulig å kvalitetssikre utviklingen av indikatorer. Dersom man ønsker å utvikle nye indikatorer senere, bør også disse utformes i tråd med kriteriene.

Indikatorer sammenlignet med andre nøkkeltall

Indikatorer skiller seg fra andre typer av nøkkeltall ved de krav eller kriterier som stilles til en indikator. Nøkkeltall har som oftest ikke en oppgitt retning, men kan likevel være viktige å følge opp og måle over tid. Befolkningsstruktur og geografiske forutsetninger er eksempel på nøkkeltall man kan følge med på. Felles for denne typen nøkkeltall er at de vanskelig lar seg påvirke av aktørene. De kan imidlertid brukes for å gi ytterligere forklaring til en indikator.

Et nøkkeltall skal være relevant (jf. kriterium 2 i listen over), treffsikker (kriterium 3) og målbart (kriterium 6), men trenger ikke å oppfylle de øvrige 3 kriteriene (retning, akseptert og påvirkbar).

En indikator som er ønskelig å inkludere, men som det foreløpig ikke er mulig å måle, for eksempel grunnet manglende data, kan klassifiseres som en utviklingsindikator. Det vil si at den oppfylder kriteriene 1-5, men ikke 6.

Ytterligere kriterier for å velge indikatorer

Utover de generelle kriteriene for gode indikatorer nevnt over, er det ytterligere tre kriterier som bør vurderes ved valg av indikatorer som skal synliggjøre kulturarvens samfunnsnytte:

7. Datatilfang: det skal være forholdsvis enkelt å få tak i eller samle inn nødvendige data.
8. Ressursinnsats versus hyppighet: ressursinnsatsen for å samle inn og bearbeide data må ses i sammenheng med hvor hyppig data skal samles inn. Jo mindre hyppig, desto større ressursinnsats kan forsvares.
9. Kompleksitet: det er viktig at indikatoren ikke er for kompleks, for å sikre at den er enkel å beregne og ikke minst enkel å forstå.

3.3 Erfaringer med indikatorer knyttet til kulturarvens samfunnsnytte

Så langt vi har kunnet bringe på det rene, er det ikke utviklet omforente indikatorer som måler kulturarvens samfunnsnytte, selv om flere av de studiene som måler samfunnsnyttene (jf. Kapittel 2), kan gi inspirasjon til utvikling av indikatorer. Det finnes også andre "indikatorssystemer" som kan gi inspirasjon. Det gjelder spesielt indikatorer som brukes i

forskjellige typer av sertifiserings- eller merkeordninger for reiselivet, som ofte har til hensikt å måle reiselivets bidrag til lokal eller regional utvikling.

3.3.1 Kulturarvrelaterte indikatorer

Realdania: Analysen av Ribe

I rapporten for Realdania (2015) som ble omtalt i kapittel 2, ble det gjennomført en analyse i Ribe som er relevant for utvikling av indikatorer.

For å beregne nytten av kulturmiljøet i Ribe, ble følgende indikatorer knyttet til virkninger av turisme:

- antall turister
- gjennomsnittlig forbruk i kroner per turist per døgn
- omsetning
- sysselsetting
- kommunale inntekter

I tillegg ble følgende indikatorer knyttet til effekter på eiendom benyttet:

- bosetting/inntektsnivå
- eiendomspriser
- eiendomsskatt

Rambøll: Indikatorer og effektnivå:

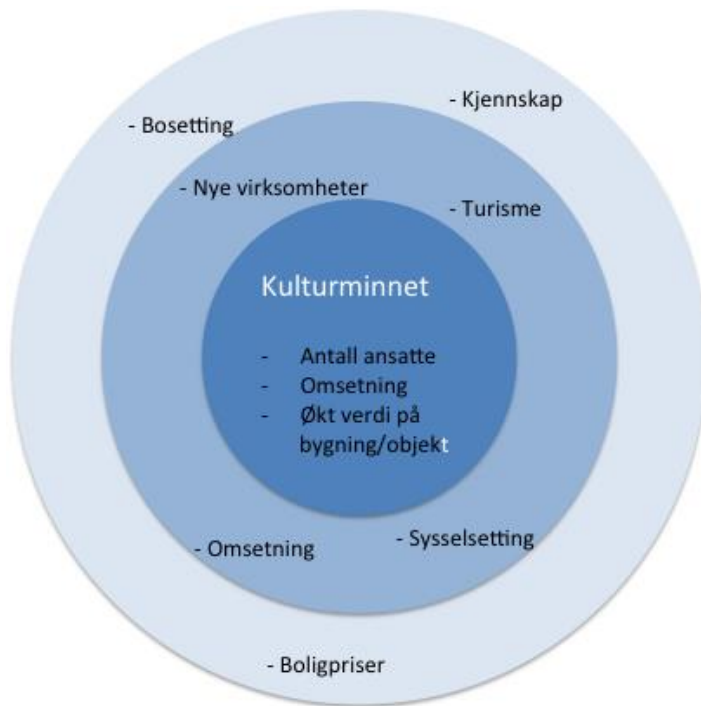
Rambøll (2012) anbefaler i sin vurdering av effektene av verdiskapingsprogrammet for kulturminner (jf. omtale i kapittel 2) indikatorer for å følge utviklingen over tid. Disse er knyttet opp mot et program eller tiltak som iverksettes, og hvor man måler effekten før og etter tiltak:

- Bruk før og etter gjennomført innsats (investering, tilrettelegging, kobling mot andre)
- Finansiering og utløsende effekt (egenandel, eksterne, hva uten?)
- Verdiøkning etter tiltak (takst før og etter)
- Næringsetablering (nye virksomheter, utvidelser, økt omsetning, antall besøk)
- Profesjonalisering av næringsetablering (forretningsplaner, markedsanalyse, merkevare)
- Nettverk (hvor mange nettverk og hvor mange deltakere i hvert nettverk)
- Innkjøp av tjenester og materialer
- Kompetansehevingstiltak (utdannelses tilbud og ferdig utdannede)

Andre indikatorer Rambøll (2012) mener man bør vurdere er:

- Besøkendes forbruk
- Betydning for samfunnsutvikling

Figur 3.1 gjengir Rambølls (2012) illustrasjon av mulige indikatorer, der det blir en svakere effekt av den opprinnelige investeringen utover i sirkelen. Kausaliteten mellom kulturminnet og verdiskapingen blir lavere jo lenger fra midten man kommer. Det er verdt å merke seg at disse indikatorene særlig tar sikte på å måle virkninger av konkrete tiltak, ofte i form av investeringer, i et kulturmiljø.

Figur 3.1 Mulige indikatorer for å måle kulturarvens verdiskaping

Kilde: Rambøll (2012)

Cultural Heritage Counts for Europe

Cultural Heritage Counts for Europe trekker fram flere faktorer som kan fungere som indikatorer:

- *Nyetableringer:* Antall nye bedrifter, kulturelle tiltak som festivaler og frivillige lag og foreninger som etableres i byer. Tilsvarende kan vekst i deltagelse i allerede etablerte festivaler/lag og foreninger måles.
- *Befolkningsvekst:* Vekst i innbyggertall.
- *Økt bruk av kulturarv som læringsarena:* Vekst i antall tilbud til skoler ved museer eller andre kulturmiljøer og økt antall studieprogrammer.

World Heritage and Sustainable Tourism Programme

UNESCO World Heritage and Sustainable Tourism Programme har til hensikt å sikre utvikling av bærekraftig reiseliv på reisemål som har verdensarvstatus. Programmet er basert på dialog og samarbeid med berørte aktører med integrert planlegging for reiseliv og forvaltning av kultur- og naturarven.

Deres forslag til indikatorer inkluderer:

- Gjennomsnittlig lønn i reiselivet
- Livskvaliteten i vertskommunen
- Andel unge som får opplæring i reiselivsnæringen
- Antall lokale innbyggere som driver forretning
- Antall besøkende
- Inntekter fra besøkende

3.3.2 Andre indikatorer

Det finnes mange indikatorer som er utviklet for andre formål enn kulturarvens samfunnsnytte, og som kan gi inspirasjon til utvikling av indikatorer for kulturarven. Dette

gjelder ulike typer merke- og sertifiseringsordninger for reiseliv og spesielt de som gjelder for en destinasjon eller et reisemål, og som blant annet måler inntekter.

Bærekraftig Reisemål er en merkeordning for et reisemål (eller destinasjon) som viser at reisemålet arbeider for en bærekraftig utvikling. Bærekraft tolkes her i bred forstand og inkluderer miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft. Det betyr at *reisemålet utvikles i en retning som sikrer at både de miljømessige og menneskelige ressursene ivaretas, og at det utvikles næringsvirksomheter som er lønnsomme over tid*. Merkeordningen forvaltes av Innovasjon Norge, og i dag er det 16 reisemål som deltar, hvorav 8 har blitt tildelt merket.

I alt 44 kriterier og 108 indikatorer inngår i merkeordningen, fordelt på fem temaområder:

- A. forankring og implementering politisk,
- B. forankring og implementering på reisemålet,
- C. bevaring av natur, kultur og miljø,
- D. styrking av sosiale verdier
- E. styrking av økonomisk levedyktighet.

Kriteriene er forankret i UNWTOs forståelse av et bærekraftig reiseliv og er videre i tråd med EUs agenda for tiltak for et bærekraftig reiseliv og tilpasset Global Sustainable Tourism Councils (GSTC) globale kriterier for et bærekraftig reiseliv, se Vista Analyse (2016).

Blant de 8 norske reisemålene som har fått merket, finner vi Røros, Vega, Lærdal, Setesdal og Inderøy, det vil si steder med verdensarvstatus eller hvor kulturarven har en svært viktig rolle i reiselivet.

Indikatorer fra dette programmet, som er relevante for kulturarvens samfunnsnytte, er sammenstilt i tabell 3.1. Data samles inn direkte fra deltakende bedrifter og andre aktører, og gjennom gjesteundersøkelser.

Tabell 3.1 Utvalgte kriterier og indikatorer i Bærekraftig Reisemål

Kriterier	Indikatorer
C1-1: Det skal finnes en oversikt over materiell- og immateriell kultur og kulturarv; steder, objekter eller tradisjoner av kulturell interesse, og som kan være en ressurs for reiselivet	Destinasjonsledelsen har definert hva som er av både kulturell- og kulturhistorisk interesse Destinasjonsledelsen har oversikt over sårbare kulturminneverdier som må skjermes mot slitasje
C1-2: Det skal finnes en plan for formidling og aktiv bruk av materiell- og immateriell kultur og kulturarv; steder, objekter eller tradisjoner av kulturell interesse	Bidrar planen til reiselivets bruk og bevaring av destinasjonens kulturarv Bidrar planen til reiselivets formidling av destinasjonens kulturarv Andel av de 10 største arrangementer som er basert på aktiv bruk av steder, objekter eller tradisjoner av kulturell interesse
D6-1: Destinasjonsledelsen skal ta initiativ til og legge til rette for at selskapet selv og destinasjonens reiselivsbedrifter bidrar til utvikling i lokalsamfunnet	Andel ansatte i turistnæringen i forhold til totalt antall ansatte på destinasjonen Antall lærlingplasser / utplasseringer Andel av reiselivsbedrifter som er involvert i destinasjonsledelse, relevante utvalg og prosjekter Antall tiltak som involverer og engasjerer frivillige lag og organisasjoner
D8-1 Destinasjonsledelsen skal, eventuelt i samarbeid med kommunen, gjennomføre gjesteundersøkelser i viktige kundesegmenter minimum hvert 2. år	Andel gjester som: <ul style="list-style-type: none"> er fornøyd med oppholdet er misfornøyd med oppholdet har registrert at destinasjonen har iverksatt viktige miljøtiltak som energigøkonomisering, kildesortering med mer har mottatt informasjon fra destinasjonen/bedriftene om bærekraft har gjennomført gjenkjøp innen 5 år opplever god lokalkunnskap på destinasjonen Fremstår destinasjonen som bærekraftig Antall iverksatte tiltak for å styrke gjesteopplevelsen på destinasjonen, og som bygger på kunnskap fra gjesteundersøkelsen.
E9-2 Omsetning og økonomisk verdiskaping på destinasjonen	Hvor stor økonomisk verdiskaping genererer reiselivet Årlig omsetning fra alle reiselivsbedrifter delt på antall gjestedøgn Akkumulert resultat for destinasjonsledelsens kommersielle eiere/medlemmer forrige regnskapsår skal være positiv
E9-3 Ringvirkninger på destinasjonen skal overvåkes	Økonomiske ringvirkninger av reiselivet (direkte og indirekte konsum) Kvalitative ringvirkninger (infrastruktur og servicetilbud) Andel innbyggere som er positive til reiselivssatsingen
E9-5 Utvikling i gjestestrukturen skal overvåkes	Antall kommersielle gjestedøgn per år Gjennomsnittlig antall gjestedøgn per måned Fordeling av gjestedøgn per år per marked Andel varme senger i forhold til antall innbyggere Gjestedøgn årlig i forhold til antall innbyggere

3.4 Mulige indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte

3.4.1 Bredt utgangspunkt

Basert på gjennomgangen tidligere i rapporten, startet vi med en relativt lang liste av mulige indikatorer for de ulike aktørgruppene vi identifiserte i avsnitt 3.1. Vi ønsket ikke å utelukke interessante indikatorer, og en viktig del av oppgaven var å vurdere tilgang til nødvendige informasjon for å kunne benytte ulike indikatorer. Vi startet med følgende mulige indikatorer:

Verdier for besøkende:

- Antall besøkende
- Antall på byvandring
- Antall besøkende og/eller inntekter til byvandring, museer, turistbyråer o.l.
- Antall festivaler og andre aktiviteter knyttet til kulturarvstedet; antall besøkende, eventuelt omsetning/inntekter

Verdier for næringslivet

- Hotellbesøk/overnattingsdøgn – antall og omsetning
- Antall serveringssteder mv. og deres omsetning
- Antall nyetableringer
- Antall virksomheter og omsetning i kulturmiljørelatert næringsvirksomhet og/eller næringsvirksomhet generelt

Verdier for innbyggerne og lokalsamfunn

- Flytting inn og ut
- Eiendomspris/leiepris
- Antall direkte sysselsatte i kulturarvsektoren (offentlig sektor)
- Lokalt engasjement i form av antall foreninger og/eller antall medlemmer
- Driftsutgifter og investeringskostnader, fredede områder, plansaker, tilskudd

Ikke-bruksverdier

- Betalingsvillighet blant ikke-brukere
- Utdanningstilbud
- Undervisningsopplegg

Vedlegg 1 (tabell V.1.1) oppsummerer disse mulige indikatorene, begrunnelsen for å undersøke dem og vår vurdering av hvilken nytteverdi de kan ha. I tabellen fremgår også hvilken metode og/eller statistikk som kan brukes for å innhente grunnlaget for indikatorene, og i hvilken grad det finnes relativt enkelt tilgjengelige data for disse indikatorene. For en mer detaljert beskrivelse av mulig relevant tilgjengelig offentlig statistikk viser vi til vedlegg 2.

3.4.2 Vurdering av første oversikt over mulige indikatorer

Indikatorene listet i avsnitt 3.4.1 og gjengitt i vedlegg 1 er vurdert ut fra kriteriene for gode indikatorer i delkapittel 3.2. Flere av disse mulige indikatorene falt ut fordi de ikke oppfyller kriteriene. Etter denne innledende gjennomgangen, står vi igjen med et mer begrenset utvalg indikatorer som vi har testet ut i henholdsvis Gamlebyen i Fredrikstad og Skudeneshavn.

Samfunnsnytte i form av ikke-bruksverdier for en større befolkning er tatt ut av den opprinnelige listen, fordi det vil være relativt ressurskrevende å samle inn informasjon om slike verdier, da det må gjennomføres egne verdsettingsundersøkelser som bruker betinget verdsetting eller valgekspesimenter, og fordi resultater fra slike analyser trolig ikke er så godt egnet for bruk som indikator. Derimot vil slike undersøkelser være svært interessante

for å anslå samfunnsnyttene av utvalgte kulturminner eller -miljøer til bruk i samfunnsøkonomiske analyser o.l.

Vi har også tatt ut flytting, fordi tilgjengelige tall i liten grad kan antas å ha sammenheng med kulturmiljøet. Det er så mange faktorer som påvirker ut- og innflytting til et område eller kommune at det er vanskelig å se sammenheng med kulturmiljøer i området.

3.5 Indikatorer for uttesting i casestudier

I tabell 3.2 beskriver vi de indikatorene som anses aktuelle etter vår første vurdering, og som er testet i de to case-studiene, Gamlebyen i Fredrikstad og Skudeneshavn. Vi holdt det litt åpent før uttesting i casene hvilken informasjon vi ville få tilgang til, og casestudiene er derfor også brukt til å teste ut mulighetene for å få informasjon/data om ulike indikatorer. I kapittel 4 diskuterer vi uttestingen i casestudiene.

Tabell 3.2 Indikatorer som ble testet i casestudiene

AKTØR		
Indikator	Kommentar/utdyping	Metode/Kilde
BESØKENDE (TURISTER, AKTIVITETER)		
Antall aktiviteter/tilbud som er knyttet til kulturarven	Sier noe om bruken av kulturmiljøet. Erstatte "antall på byvandring" og "antall festivaler og andre aktiviteter", da det er mer relevant å se alle aktiviteter under ett.	Lokale tellinger
Besøkende og inntekter til museer, turistbyrå o.l.	Hvis mulig skille mellom aktiviteter som er direkte relatert til kulturmiljøet og andre aktiviteter. Kan kompletteres med inntekt/omsetning hvis mulig å finne	Lokale tellinger
Hotellbesøk/overnattingsdøgn	Kan fås på kommunenivå for Fredrikstad, men bare på fylkesnivå for Skudeneshavn/Karmøy	Statistikknett.no, Lokale tellinger
VERDISKAPING I NÆRINGSLIVET		
Overnatting, Servering Annen kulturrelatert virksomhet Øvrig virksomhet	Antall virksomheter, arbeidsplasser (sysselsetting/lønnskostnader), omsetning, verdiskaping Nyetableringer kun over tid (måle antall km-relaterte virksomheter) Vil kun omfatte virksomheter som er regnskapspliktige og som har hovedkontor i aktuell kommune	Proff
Små næringsaktører	Kartlegge antall og type virksomhet i det aktuelle miljøet og som kan ha noen tilknytning til kulturmiljøet (håndverk, kunst o.lign.)	Befaring/telling lokalt (kun for Gamlebyen)
INNBYGGERE		
Hos innbyggerne: Holdninger/identitet Lag og foreninger	Holdninger til og bruken av kulturminner blant folk som bor i kommunen.	Spørreundersøkelse (gjennomføres ikke) Medlemstall
I næringslivet	Holdninger til og bruken av kulturminner i næringslivet i kommunen (markedsføring, besøk mv)	Spørreundersøkelse (gjennomføres ikke)
IKKE-BRUKSVERDIER OG LOKAL INTERESSE		
Tilskudd	Kan si noe om (politisk) prioritering samt være et uttrykk for lokalt engasjement	Norsk kulturarv, Kulturrådet, Kulturminnefondet, RA, FK/kommunen

4. Uttesting av indikatorer

De mulige indikatorene vi har kommet fram til i kapittel 3, er testet i Gamle Fredrikstad og Skudeneshavn. Stedene har ulik vernehistorie og er forskjellige på flere måter, blant annet er både kulturmiljøene og kommunene av ulik størrelse. Med uttesting kun i to områder, er det imidlertid ikke gitt at erfaringene vi har høstet, er overførbare til andre kulturmiljø. Det må vurderes i det videre arbeidet om, og i hvilken grad, disse indikatorene er overførbare.

Før uttesting i casestudiene var det klart at mye av den relevante informasjonen måtte innhentes lokalt ved kontakt med lokale aktører. Vi har derfor gjennom casestudiene sjekket ut hvilken informasjon som var tilgjengelig lokalt og vært litt åpne i spørsmålstillingen for å få med både monetær, annen kvantitativ og kvalitativ informasjon. Vi har også benyttet de to casene til å test ut litt ulike indikatorer eller gått i ulike dybder i uttestingen.

4.1 Informasjonsinnhenting for testing av indikatorer

Informasjonsinnhenting for testing av indikatorer har i stor grad skjedd enten i form av offentlig tilgjengelig statistikk (fra Proff, SSB, reiselivsstatistikk osv.) eller fra skriftlige spørsmål og intervjuer med ansatte i ulike aktuelle virksomheter som kommunene, turistkontorer og museer. Informasjonsinnhentingene skjedde i perioden september-oktober 2016. De fleste informantene har svart utfyllende på våre spørsmål. I Fredrikstad fikk vi i stor grad nødvendig informasjon per e-post fra henholdsvis turistkontoret², Østfoldmuseene, Fredrikstad kommune og Østfold fylkeskommune. I Karmøy ble flere aktører kontaktet for å fremskaffe nødvendig informasjon i perioden 30. september til 6. november. Se vedlegg 4 for liste over kontaktede aktører og spørsmålene som ble stilt.

Begge steder ble det innhentet informasjon om antall besøkende, antall og type aktiviteter, antall deltagere og om mulig, billettinntekter, ved de ulike aktivitetene. Det ble samlet inn informasjon om antall overnattingssteder og serveringssteder, samt omsetning i ulike næringer. Videre ble det samlet inn informasjon om lokalt engasjement i form av antall og type lag og foreninger, og hvis tilgjengelig, antall medlemmer i de ulike foreningene. Det ble også samlet inn informasjon om antall undervisningsopplegg rettet mot skolen, med utgangspunkt i kulturmiljøet. Tilskudd fra ulike kilder som Norsk kulturminnefond, Norsk kulturarv, Kulturrådet og tilskudd til fredede og verneverdige bygg gjennom fylket ble også innhentet i begge byene.

I Gamle Fredrikstad så vi i tillegg spesielt på anvendeligheten av overnattingsstatistikk for hoteller og campingplasser for å vurdere om den var godt egnet til bruk som (en del av en) indikator. Vi testet dessuten en egenutviklet metodikk for kartlegging av virksomheter innenfor det avgrensede kulturmiljøet, som et alternativ eller supplement til økonomisk informasjon som finnes om ulike virksomheter i Brønnøysundregisteret (Enhetsregisteret). For Skudeneshavn undersøke vi spesielt anvendeligheten av Brønnøysundregisteret til utforming av indikatorer.

² VisitFredrikstadogHvaler.com

4.2 Gamle Fredrikstad

4.2.1 Festningsbyen Gamle Fredrikstad

Gamle Fredrikstad, ofte kalt Gamlebyen, er den eldste delen av Fredrikstad, beliggende ved Glommas utløp i havet. Byen ble grunnlagt 12. september 1567, da Kong Frederik II signerte byfundasjonsbrevet. Fredrikstad ble dermed den første norske byen som ble grunnlagt etter middelalderen og den første kongen tillot ble oppkalt etter ham selv.

Etter at Norge mistet Bohuslän med Bohus festning i 1658 fikk byen strategisk interesse for landets forsvar, og den ble omsluttet av forsvarsverk etter planer av generalkvartermesteren, oberst Willem Choucheron. Disse ble approbert av Fredrik III i 1663. Kongsten fort ble anlagt like utenfor festningsbyen i løpet av 1680-årene, og i tillegg ble fortet på Isegran på den andre siden av Glomma og Cicignon på vestbredden av elva etablert. Festningen ble nedlagt som aktivt militært anlegg i 1903. I 2002 ble Fredrikstad kommandantskap nedlagt og Forsvarsbygg ved Nasjonale festningsverk tok over ansvaret for forvaltning, drift, vedlikehold og utvikling.³ I perioden 1990–1994 ble festningsverkene strammet opp og restaurert etter planer godkjent av Riksantikvaren.

Festningen ble listeført som administrativt fredet på 1930-tallet, og i 2008 ble den fredet etter §22 i kulturminneloven. Fredningen omfatter festningsanlegget med bygninger og fortifikatoriske anlegg i Forsvarets eie. I alt er 58 enkeltobjekter fredet, og dette omfatter bygninger, bastioner, vanngrav, porter, festningsmurer, voller, plasser, veier, grøntanlegg osv. Anlegget og avgrensing av fredningen er vist i figur 4.1.

Gamle Fredrikstad (som helhet) er regulert til spesialområde bevaring, dvs. en kommunal bevaring hjemlet i plan- og bygningsloven og vedtatt i 1998. Formålsbestemmelsen i reguleringsplanen sier at *"Hensikten med reguleringsplanen og -bestemmelsene er å verne, bevare og eksponere dette arkitektoniske og kulturhistorisk særegne by- og festningsområde. Det er vesentlig at området skal være en levende bydel i Fredrikstad, men en videreutvikling må baseres på det historiske fundament og innenfor rammen av antikvariske hensyn."* (Fredrikstad kommune, 2011).⁴

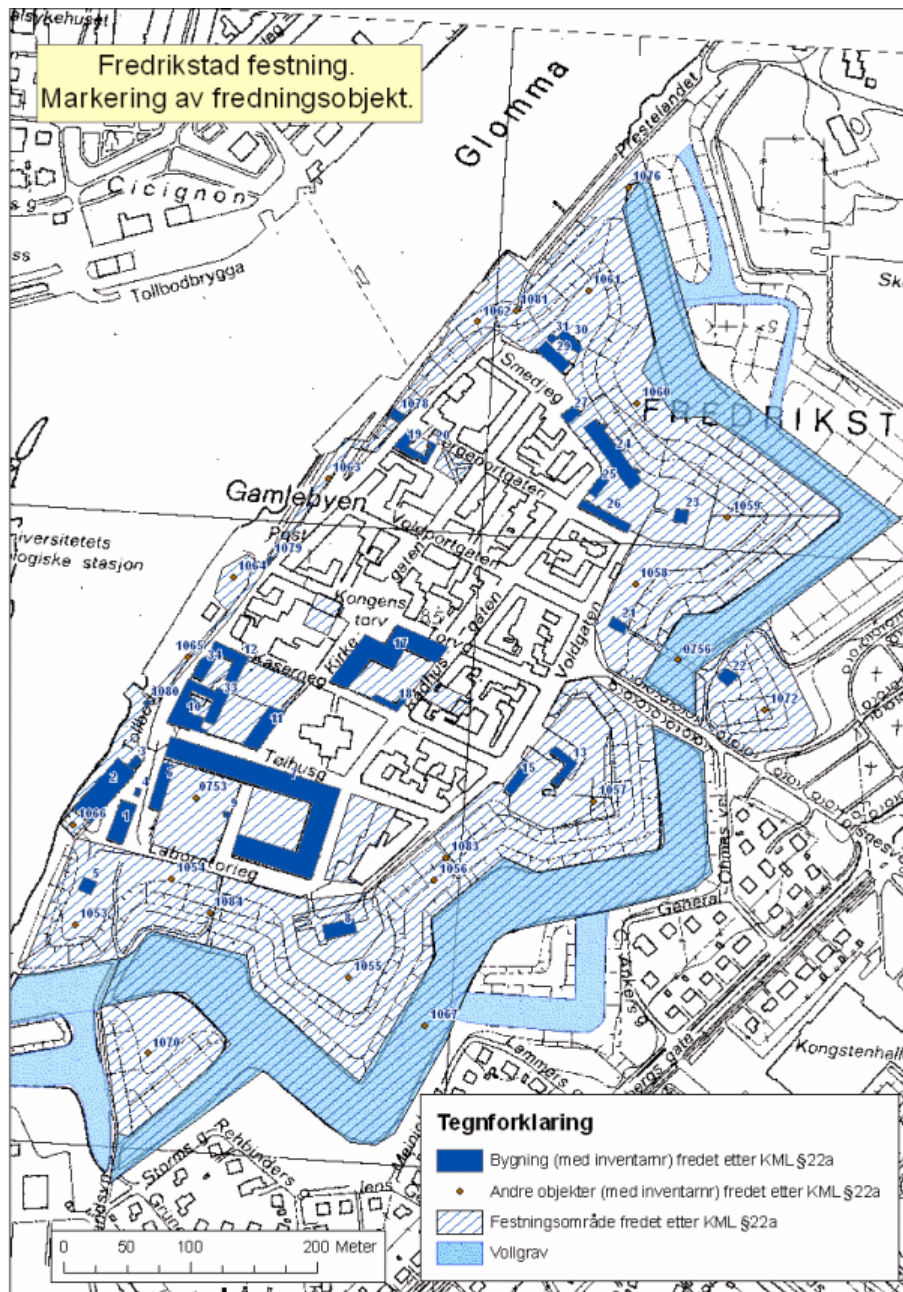
Festningsstrukturen har vært lite endret, og derfor fremstår Fredrikstad festning med Gamlebyen som en av de mest intakte festningsbyer i Nord-Europa. Gamle Fredrikstad regnes også som Norges første renessanseby, med kvartaler avgrenset av gater anlagt i et regelmessig mønster.

Gamle Fredrikstad er et eksempel på et klart avgrenset kulturmiljø som også er en del av en større by. Dette gjør Gamle Fredrikstad velegnet både som case, og som et kulturmiljø som kan overvåkes for å se om "bystatusen" har betydning for utvikling av samfunnsnyttene over tid.

Gamle Fredrikstad er et eksempel på et klart avgrenset kulturmiljø som er en del av en større by. Fredrikstad har mer enn 70 000 innbyggere og er Norges sjette største by.

³ <http://www.forsvarsbygg.no/festningene/Verneplaner/Landsverneplan-for-Forsvaret/Ostlandet/Fredrikstad-festning/>

⁴ Kommunedelplan for Fredrikstad byområde 2011-2023. Egengodkjent av bystyret 16.06.2011

Figur 4.1 Kart over Gamle Fredrikstad med fredningsstatus

Kilde: Lovdata

4.2.2 Uttesting av indikatorer

Vi har testet ut de indikatorene fra kapittel 3, og nevnt i delkapittel 4.1. i Gamle Fredrikstad. I tillegg til å innhente informasjon fra informanter (jf. 4.1), gjennomførte vi en egen befaringsregistrering av private og offentlige næringsvirksomheter, samt benyttet offentlig tilgjengelig statistikk. Informasjonen samlet inn fra lokale aktører er oppsummert i tabell 4.1. Derneft vurderes anvendeligheten av hotellstatistikk, som ble vurdert spesielt for Fredrikstad, og til slutt gjengis resultater og vurdering av anvendelighet av befaringsregistreringen med oppstilling av næringsvirksomheter i Gamlebyen.

Tabell 4.1 Uttesting av indikatorer i Gamle Fredrikstad

Indikator	Antall	Type aktivitet	Antall deltakere/eller annen informasjon	Datakilde
TURISTER, AKTIVITETER				
Antall besøkende pr. år i Gamlebyen totalt			600.000	VisitFredrikstadHvaler (anslag, håper på telling fra 2017)
Antall aktiviteter/tilbud som er knyttet til kulturarven	3	<ul style="list-style-type: none"> - Museet i Tøihuset, Gamlebyen - Byvandring - Guidede byvandring - Skattejakt for barn 		Østfoldmuseene
Antall besøkende og deltagere pr. år for alle aktiviteter og tilbud som er knyttet til kulturarven		Antall er inkludert i tall for guiding	Antall besøkende (2015): 4373 hittil i 2016: 5200 pga økt oppmerksomhet grunnet innspilling av TV-programmet Anno* 2015: 8620 personer var med guiding fra turistkontor 2016 (per oktober): 13000 personer var med på guiding fra turistkontor	VisitFredrikstadHvaler
Årlig billettinntekter fra muséer			Inngangsbillett: 60/20 kr per voksen/barn for Museet i Tøihuset.	
Antall festivaler og andre aktiviteter på stedet per år	8	Festivaler		VisitFredrikstadHvaler
Antall deltagere per år på festivaler og andre aktivitet på stedet			Ca. 50 000 (2015)	
Antall overnattingssteder	1	Ett hotell i selve Gamlebyen En campingplass rett utenfor Flere hotell i Fredrikstad sentrum (en fergetur unna)		VisitFredrikstadHvaler
VisitFredrikstadHvalers anslag for antall overnattinger (20% av alle besøkende)		Anslag for antall overnattinger total (20% av besøkende)	Mai-des 2015: 910 Jan-okt 2016: 1656 120 000 overnattinger	VisitFredrikstadHvaler

Antall persondøgn overnatting per år		Hele Fredrikstad kommune, se nedenfor		Statistikknett.no
VERDISKAPING I NÆRINGSLIVET				
Overnatting, Servering Annen kulturellt relatert virksomhet Øvrig virksomhet				Ikke gjennomført for Gamlebyen
Små næringsaktører		Se nedenfor		Befaring/telling lokalt
LOKALT ENGASJEMENT				
Antall lokale lag/foreninger direkte tilknyttet stedets kulturarv	3	- Foreningen Gamle Fredrikstad - Kong Frederiks Tambourafdeling - Museets Venner	Totalt antall medlemmer: Ikke kjent	VisitFredrikstadHvaler, nettsøk
Antall lag og foreninger tilknyttet Gamlebyen generelt	5	- Fredrikstad Fekteklubb - Fredrikstad Husflidslag - Gamlebyen Rotary - Gamlebyen Gårdeierforening - Gamlebyen Handelsforening - Ølgårdens Venner - Gamlebyen Geit og Fjærkreavlslag	Totalt antall medlemmer i Gamlebyen: ikke kjent	VisitFredrikstadHvaler, nettsøk
Antall undervisningsopplegg rettet mot grunnskolen og videregående skole	1	Den Kulturelle skolesekken som går til alle elever i 5. klasse i Fredrikstad hvert år.	ca. 42 klasser = 901 elever Totalt antall deltagere: ca. 900	Østfoldmuseet
TILSKUDD				
Antall tilsagn fra Norsk kulturminnefond			Totalt tilsagn 2004-2016: 887200 kr	Tildelingskart
Antall aksjoner fra Norsk kulturarv	3		Ukjent antall deltagere, finnes kun på kommunenivå. Totalsum for aksjonene: 28500 kr	Norsk Kulturarv
Antall tildelinger fra Kulturrådet-ordningene:	1			Kulturrådet

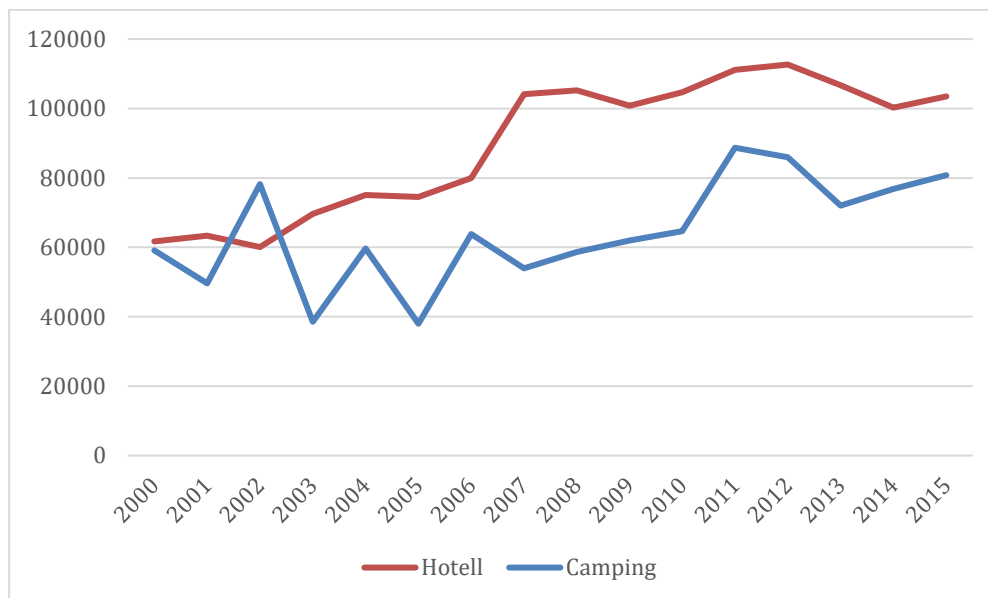
Prosjektstøtte kulturvern Faglitterær støtte kulturvern Driftstilskudd Museumsprogrammer Sikringsmidler til museene			75 000 kr til faglitterær støtte for kulturvern	
Tilskudd til fredede og verneverdige bygg gjennom fylket				

*Så langt i år. Turistkontoret oppgir at 2016 har vært spesielt fordi TV-program kalt ANNO ble spilt inn i Gamlebyen (og Isegran) og vist på NRK, noe som førte til spesielt mange besøkende.

Overnattingsstatistikk for Fredrikstad

I 2015 var det totalt ca. 185 000 overnattinger i Fredrikstad kommune, og av disse var ca. 80 000 campingovernattinger (44 prosent av totalt antall overnattinger). Figur 4.2. viser utviklingen i antatt overnattinger fra år 2000 fram til år 2015. Nordmenn stod for 84 prosent av alle overnattinger i 2015, som det fremgår av tabell 4.2. Svensker topper listen over utlendinger som overnatter i byen, med 5 prosent av antall overnattinger.

Denne overnattingsstatistikken er lett tilgjengelig, men omfatter alle hotell- og campingovernattinger i Fredrikstad kommune, og det er ikke skilt ut hvor stor andel av disse som kan knyttes til kulturmiljøet i Gamlebyen. Som vi så i tabell 4.1, er det bare ett hotell i selve Gamlebyen. Overnattingsstatistikk kan være interessant, men den lar seg ikke bryte ned på ulike enheter eller områder i kommunen. Slik sett er informasjon fra Enhetsregisteret derfor mer egnet fordi man der eventuelt kan skille ut geografiske områder av kommunen som er, eller ikke er, relevant å ta med i statistikken. Dersom det er grunn til å tro at kulturmiljøet er viktigste årsak til hotellovernattinger i hele kommunene, kan det være en interessant indikator. Dersom enkeltgrupper, som utlendingers, besøk har spesiell tilknytning til kulturmiljøet og/eller dersom det er et mål å trekke utenlandske besøkende til kulturmiljøet og kommunen, kan antall utenlandske overnattinger, eller andel utenlandske av totalt antall overnattinger være en aktuell indikator.

Figur 4.2 Antall overnattinger på hotell og campingplasser i Fredrikstad kommune i perioden 2000 – 2015.

Kilde: Statistikknett (SSB)

Tabell 4.2 Overnatting i 2015, fordelt på nasjonalitet.

	Hotell		Camping		Totalt	
	Antall	Prosent	Antall	Prosent	Antall	Andel campere, %
I alt	103 436		80 833		184 269	44 %
Nordmenn	86 973	84 %	76 972	95 %	163 945	47 %
Utlendinger	16 463	16 %	3 861	5 %	20 324	19 %
Sverige	4 710	5 %	675	1 %	5 385	13 %
Tyskland	1 935	2 %	1 044	1 %	2 979	35 %
Danmark	1 694	2 %	273	0 %	1 967	14 %
Europa ellers	5 825	6 %	1 837	2 %	7 662	24 %
Kina	1 359	1 %	0	0 %	1 359	0 %
USA	356	0 %	7	0 %	363	2 %
Øvrige	584	1 %	25	0 %	609	4 %

Kilde: Statistikknett (SSB)

Befaring med telling av virksomheter i Gamle Fredrikstad

Vi har gjennomført en enkel telling av alle virksomheter i Gamle Fredrikstad, ved å gå rundt i byen og notere navn på virksomhetene, og fordele disse på ulike virksomhetstyper. Vi la særlig vekt på å identifisere virksomheter som kan knyttes direkte eller indirekte til Gamle Fredrikstad som kulturmiljø, se tabell 4.3. Den fullstendige listen over virksomheter er gjengitt i vedlegg 3.

Erfaringen er at dette er en ganske enkel og ikke så tidkrevende aktivitet som gir god oversikt over type og antall virksomheter. Hvis man skal innføre dette som en metode for å bruke næringsstype/bruk som indikator, bør teknikken raffineres noe, for eksempel ved å kartfeste alle virksomhetene, slik at det blir enklere å gjenta tellingen noen år senere. Det bør også utarbeides kriterier for hvordan man kategoriserer ulike virksomheter, dersom en skal bruke noe annet enn totalt antall virksomheter i indikatoren.

Tabell 4.3 Antall virksomheter fordelt på ulike næringer, i Gamle Fredrikstad*. Informasjon innhentet ved telling på byvandring oktober 2016. Kilde: Egen befaring.

Type virksomhet	Antall
Offentlig virksomhet	8
Butikker	17
Gallerier etc.	14
Kreative næringer	8
Servering, overnatting, selskapslokaler mm.	21
Servicenæringer	20
Foreninger, annet, ukjent	17
Totalt	105

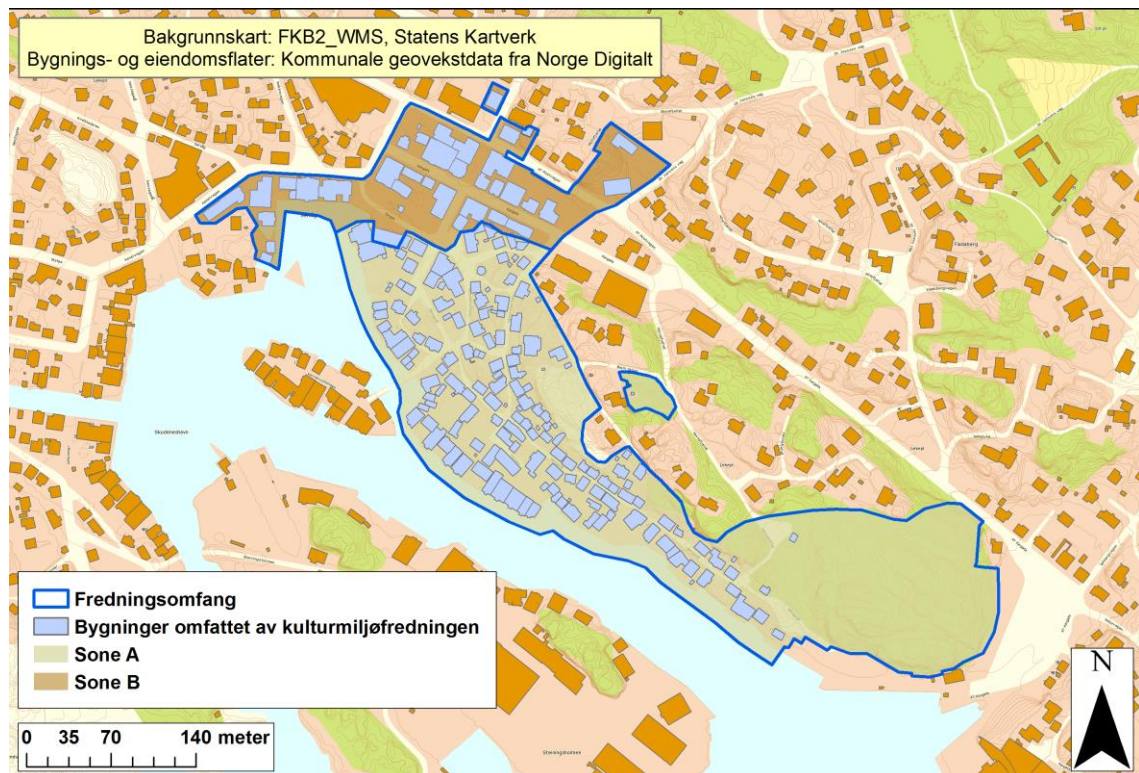
*Det ble i denne tellingen ikke lagt vekt på å få med alle virksomhetene. Det viktigste var å teste metoden. Det er antagelig noen flere virksomheter enn det antallet som fremkommer her.

4.3 Skudeneshavn

4.3.1 Ladestedet Skudeneshavn

Skudeneshavn ligger på Skudeneseet på sørspissen av Karmøy i Rogaland fylke. Silde- og hummerfiske har vært avgjørende for Skudeneshavns eksistens og oppblomstring. Byen ble stor grad bygd ut i perioden 1840-70 i en blomstringstid for sildefisket da det til tider var over 20 000 personer involvert i fisket. Bebyggelsen fra denne perioden er kjernen i området som i dag utgjør gamle Skudeneshavn og som ble regulert til spesialområde bevaring etter plan- og bygningsloven i 1976. Verneområdet utgjør ca. 50 dekar og omfatter 130 bygninger, hvorav 97 er bolighus, se figur 4.3.

Skudeneshavn fikk på ny bystatus i 1996 og har i dag cirka 3400 innbyggere.

Figur 4.3 Gamle Skudeneshavn og området som er regulert til bevaring

Kilde: Karmøy kommune (2008).

Hovedtyngden av den vernede bebyggelsen ligger på den smale stripen land mellom sjøen og Havnafjellet med bolighusene langs hovedgaten Søragedå og med sjøhusene skulder ved skulder med gavlene mot sjøen. Vernebestemmelsene gjelder eksteriør, og de aller fleste husene har opp gjennom årene gjennomgått store innvendige forandringer og oppgraderinger til moderne bostandard. På grunn av sin etter hvert store seilskipsflåte fikk byen kulturelle impulser fra mange verdenshjørner. Men det var motene og stilartene i Europa som dominerte bybildet, og da særlig Empirestilen som på den tiden var utbredt. Gamle Skudeneshavn blir derfor ofte kalt "den hvite empirebyen".

Skudeneshavn fremstår i dag som et av de aller best bevarte tettstedene i Norge og ble på 1990-tallet kåret til Norges best bevarte småby. De siste årene er det imidlertid gitt en del dispensasjoner fra reguleringsbestemmelsene som ble revidert i 1999 og som har medført nybygg som bryter med den opprinnelige målestokken, samt griper inn i forholdet mellom sjø og land ved at havnelinjen er privatisert. Flere av de gamle husene i sentrumsområdet

er revet til fordel for nye byggeprosjekter. Formålet med den varslede fredningen av Skudeneshavn kulturmiljø er å sikre både bygningsmiljøet og de funksjonelle og visuelle sammenhengene slik at den helhetlige opplevelsen av Skudeneshavn blir ivaretatt. Fredningen omfatter Havn/Indre Havn og det nye sentrum som ble bygget på 1900-tallet samt parken øst for området langs Sørågadå som ble regulert til bevaring i 1976.

Skudeneshavn har en lang vernehistorie og kan slik sett være velegnet for miljøovervåkning over tid i kombinasjon med andre kulturmiljøer med en annen vernestatus, eller sett opp mot lignende trehusmiljøer som ikke har vernestatus.

4.3.2 Uttesting av indikatorer

Tabell 4.5 oppsummerer innsamlingen av informasjon fra lokale aktører i Skudeneshavn. Vi går deretter nærmere inn på hvilken informasjon som finnes om næringslivet i Skudeneshavn i Enhetsregisteret og hvor anvendelig denne informasjonen er med tanke på å utvikle indikatorer.

Tabell 4.4 Testing av indikatorer i Skudeneshavn. Med unntak av tilsagn fra Norsk kulturminnefond er tallene fra 2015.

Indikator	Antall	Type aktivitet	Antall deltakere/ eller annen informasjon	Datakilde
TILBUD TIL BESØKENDE				
Antall aktiviteter/tilbud som er knyttet til kulturarven	3	<p>1 <i>Museet i Mælandsgården</i> Åpen i sommersesongen, ellers bare etter avtale. Koster 50 per voksen og 20 for barn.</p> <p>2 <i>Guidede byvandring gjennomføres i Skudeneshavn</i> Byvandringene støttes av kommunen, men gjennomføres av museet/historielag. Koster 100 per pers. Barn under 12 gratis.</p> <p>3 <i>Selvguiding med kulturhistorisk vandringskart</i> Finnes i digital og trykt utgave</p>	1 +2 Antall besøkende (2015): 4732 (hvorav 250 deltok på byvandring)	Karmøy kommune
Antall festivaler og andre aktiviteter på stedet	5	<p>Festivaler</p> <p>1 <i>Skudenes matfestival</i> Etablert 2013</p> <p>2 <i>Skudeneshavn internasjonale litteratur- og kulturfestival (SLIK)</i> Etablert 2010</p> <p>3 <i>Latterfestival</i> Etablert 2011</p> <p>4 <i>Sommergospel</i> Etablert 1988</p> <p>5 <i>Skudedefestivalen</i> Etablert 1994</p>	<p>1 2015: 600 Enkeltbillett 50, klippekort 150-300</p> <p>2 2015: 3400 Snittpris per arrangement 200</p> <p>3 2015: 800 Snittpris 250</p> <p>4 Ikke kjent Festivalpass 400 Dagspass 175-250</p> <p>5 ca. 35 000 Festivalpass: 900 Estimert antall deltagere på festivalene: ca. 40 000</p>	Reiseliv, Karmøy kommune, festivalenes nettsider
Besøkende og inntekter til museer, turistbyrå o.l.				
Antall overnattingssteder	7	Ingen hoteller, kun private tilbud: Solbakken feriehytte «Gudborg-huset» Haugens feriehus	Ukjent hvor mange som overnatter Snittpriser på ca. 1000-1300 per natt	Booking.com

		Vikeholmen Fyr Skudenes Camping Reinertsenhuset Norneshuset Overnatting		
NÆRINGS LIV				
Overnatting, Servering Annen kulturellt relatert virksomhet Øvrig virksomhet		Se egen omtale nedenfor		
LOKALT ENGASJEMENT				
Antall lokale lag/foreninger direkte tilknyttet stedets kulturarv	2	1 Skudenes historielag Driver museet i Mælandsgården 2 Foreningen Gamle Skudeneshavn (etablert 1968)	1 Ikke kjent 2 Alle grunneiere avgrenset (vernesone?) sonen er medlemmer, men betaler ikke kontingent + 30 støtte-medlemmer og 3 bedrifts-medlemmer (med bedrifter innen sonen) som betaler kontingent Totalt antall medlemmer: Ikke kjent	Lag/forening
Antall lag og foreninger tilknyttet kulturarv generelt	3	1 DIS-Haugaland 2 Fortidsminneforeningen Haugalandet 3 Sør-Karmøy husflidlag (etl. 1986)	1: ca. 240 totalt, hvorav 4 i Skudeneshavn. 2: 333 medlemmer, hvor 5 i Skudeneshavn. 3: 110 Totalt antall medlemmer i Skudeneshavn: ca. 120	Lag/forening
Antall undervisningsopplegg rettet mot grunnskolen og videregående skole	2	1 DKS- produksjon om Gamle Skudeneshavn/Museet i Mælandsgården Produksjon som går til alle elever i 5. klasse på Karmøy hvert åra. 2 Living history Elever ved Vågen lærings-senter i samarbeid med profesjonelle skuespillere 'tok over' kulturarvformidlinga i Mælandsgården. Støtte av Kulturskrinet	1: ca. 600 2: Ukjent Totalt antall deltagere: ca. 600+	Kulturskrinet, Karmøy kommune

TILSKUDD				
Antall tilsagn fra Norsk kulturminnefond	3	1 Vikholmen fyr i 2004 2 Bytunet i 2010 3 Badehuset i Gamle Skudeneshavn i 2016, kurs for håndverkere	1 150 000 kr 2 220 000 kr 3 40 000 kr Totalsum tilsagn 2004-2016: 410 000 kr	Tildelingskart
Antall aksjoner fra Norsk kulturarv	3	Ukjent, finnes kun på kommunenivå		Norsk Kulturarv
Kulturrådet, ordningene: Prosjektstøtte kulturvern Faglitterær støtte kulturvern Driftstilskudd Museumsprogrammer Sikringsmidler til museene	0	Ingen tildelinger innenfor noen av ordningene	0	Kulturrådet
Tilskudd til fredede og verneverdige bygg gjennom fylket	7	Brannsikring (3 tilskudd) Tilskudd fredede bygg i privat eie (FRIP) -ordinært (2015 og 2016) -ekstraordinært (2015) -forhåndstilsagn (2016)	350 000kr/287 500kr/200 000kr 1 500 000 kr+ 1 775 000 kr 500 000 kr 400 000 kr Totalt 2014-2016: 2 351 500 kr	Rogaland Fylkeskommune

Tilgjengelig informasjon om næringslivet i Skudeneshavn

I Skudeneshavn så vi spesielt på anvendeligheten av virksomhetsinformasjon fra Brønnøysundregisteret som gjøres tilgjengelig via Proff. For å få data for bedriftene i Skudeneshavn har vi hentet tall fra Proff for alle bedrifter med postnummeradresse 4280 Karmøy. Dette viser at det er 717 virksomheter registrert på dette postnummeret. Registeret omfatter alle virksomheter med organisasjonsnummer, det vil si at antallet også inkluderer foreninger o.l. Av disse 717 virksomhetene er det 135 som har regnskapsdata for 2015. Av disse igjen er det seks bedrifter med konsernregnskap eller driftsinntekter over 1 milliard kroner, dvs. at regnskapsdata omfatter hele konsernene og ikke bare virksomheten i Skudeneshavn. Dette gjelder for eksempel Coop og Kiwi. Vi står da igjen med 129 virksomheter, og data for disse oppsummeres i tabell 4.6.

Tabell 4.5 Næringslivet i Skudeneshavn, tall i 1 000 kroner, 2015

NACE	Næring	Drifts- inntekt	Lønns- kostnad	Drifts- resultat	Antall bedrifter	Omsetning per virksomhet	Antall ansatte ¹
0	Ikke oppgitt	181 181	32 114	121 971	2	90 591	46
03	Fiske	82 748	18 937	23 477	6	13 791	27
05-08	Bergverksdrift og utvinning	12 644	4 023	405	1	12 644	6
10-11	Produksjon av mat	231 290	18 550	9 041	3	77 097	27
20-33	Annen industri	238 463	1 978	200 090	4	59 616	3
40-43	Bygg og anlegg	299 297	87 336	25 989	17	17 606	125
45-47	Handel	116 427	23 471	1 593	16	7 277	34
49-53	Transport	589 011	262 041	73 574	12	49 084	374
55-56	Hotell & restaurant	13 462	4 301	950	5	2 692	6
58-79	Tjenester	484 012	233 083	115 988	54	8 963	333
85-99	Omsorg mv	26 707	17 133	1 968	9	2 967	24
TOTALT		2 275 242	702 967	575 046	129	31 121	1 004

¹ Beregnet gjennom å dele lønnskostnaden med 700.000 som gjennomsnittlig kostnad pr. årsverk (basert på tall fra SSB for 2012)

Opplysningene i Brønnøysundregisteret alene gir ikke tilstrekkelig informasjon til å avgjøre hvilke bedrifter som bør være med og hvilke som ikke bør være med i en indikator for kulturmiljøets betydning for næringsvirksomheten i Skudeneshavn. For å gjøre det, må man gå nærmere inn i grunnlagsdataene. Det lar seg gjøre hvis man går gjennom virksomhetene, kartfester hvor de befinner seg og undersøker eventuelle hjemmesider eller tar direkte kontakt med virksomhetene for å klargjøre der det er tvil om det er sammenheng mellom kulturmiljø og virksomhetens aktivitet.

Uttesting av eiendomspriser som indikator

I Skudeneshavn testet vi spesielt tilgang til eieendomspriser for å vurdere det som indikator. Vi vurderte denne indikatoren med utgangspunkt i omsetning av eiendommer langs Sørågåda innenfor bevaringsområdet i Skudeneshavn. Fra InfoLand kan det hentes ut informasjon om dato for siste transaksjon, pris, kjøper, samt opplysninger om eiendommen. De 21 eiendommene som er omsatt siden 2000 er av ulik karakter, og for at opplysninger om eiendomspris skal kunne benyttes som indikator, vil det trenge informasjon om hvordan

hver enkelt eiendom har utviklet seg prismessig over tid eller et referanseområde som viser prisutviklingen i det vernede området opp mot et sammenlignbart område uten vernestatus.

Bruk av eiendomspris som indikator, er lite egnet fordi det for de fleste områder er et begrenset antall eiendomstransaksjoner per år eller i en femårsperiode. Derimot vil det være interessant å benytte eiendomsprismetoden til eventuelt å kunne si noe om prisutvikling på verneverdige bygninger og/eller kulturmiljøer i et større geografisk område, som en landsdel eller på landsbasis. Det kunne være aktuelt å integrere i et miljøovervåkingsprogram som en del av et indikatorsett som testes for et større område. For å bruke eiendomspris som indikator på samfunnsnytte vil det være nødvendig med en analyse av hvilke forhold som påvirker eiendomspris og hvordan den kulturhistoriske effekten kan isoleres. Videre vil det for de aller fleste kulturmiljøer som det kan være aktuelt å bruke indikatorene for, være et svært begrenset datamateriell, dvs. få transaksjoner. Omfanget av kartlegging og muligheten for å isolere effekten av kulturhistorisk verdi gjør at eiendomspris ikke anbefales som indikator i denne omgang.

Som alternativ til eiendomspris kan ligningsverdi eller verdi som danne grunnlag for eiendomsskatt benyttes for å avdekke en endring i eiendomsverdi over tid, og kan dermed være en aktuell indikator. Vi har ikke fått testet disse mulige indikatorene for disse casestudiene. De kan eventuelt vurderes på sikt, men det bør da vurderes nærmere om de er egnet som indikatorer. Fordelen er at ligningsverdi og forsikringsverdi og verdi som grunnlag for eiendomsskatt finnes for alle eiendommer, ikke bare de som omsettes, slik at man har flere observasjoner for hvert geografisk område. På den annen side gjennomføres taksering for fastsettelse av likningsverdi og utgangspunkt for eiendomsskatt kun med en del års mellomrom, og det er derfor nødvendig å vurdere nærmere om de er egnet som indikatorer.

5. Forslag til indikatorer, hva måler de og hvordan påvirkes bevaringsviljen

I dette kapitlet diskuterer vi de fire problemstillingene som ble reist innledningsvis (jf. kapittel 1.1.). Vi starter med det som er hovedinnholdet i rapporten, nemlig en diskusjon av og forslag til indikatorer for å måle kulturarvens samfunnsnytte (5.1). Derneft drøfter vi hvordan indikatorene kan passe inn i et miljøovervåkingssystem for å vurdere endring og utvikling over tid (5.2.). Vi beskriver så hvilke aspekter ved kulturarvens samfunnsnytte det er relevant og mulig å måle (5.3.) Avslutningsvis drøfter vi hvordan kulturarvens samfunnsnytte, og måling av nytten, kan påvirke muligheten for og viljen til å ta vare på og bruke kulturarven (5.4.).

5.1 Forslag til indikatorer for å måle kulturarvens samfunnsnytte

Problemstilling: Foreslå indikatorer, variabler og metoder, herunder mulige datakilder for å måle samfunnsnytte, samt vurdere kausalitet, representativitet og datakvalitet

Vi har forslag til et knippe indikatorer som kan bidra til å gjøre deler av kulturarvens samfunnsnytte målbar. For å sikre at vi får med viktige aspekter ved kulturmiljøets samfunnsnytte, har vi vurdert indikatorer for de viktigste aktørgruppene: besøkende, næringslivet og innbyggere.

I det følgende foreslår vi mulige indikatorer for hver aktørgruppe, blant annet med bakgrunn i erfaringene fra casene i Gamle Fredrikstad og Skudeneshavn.

Samfunnsnytte for besøkende

Vi foreslår følgende indikatorer for måling av samfunnsnyten for besøkende:

- Totalt antall besøkende til kulturmiljøet.
- Antall deltagere på alle aktiviteter i/ved kulturmiljøet. Med aktiviteter menes alt fra byvandring og museumsbesøk til forestillinger og festivaler, der man ikke skiller mellom aktiviteter som er direkte eller mer indirekte knyttet til kulturmiljøet.
- Omsetningen for alle aktiviteter i/ved kulturmiljøet, alternativt omsetning for noen utvalgte aktiviteter som har konkret tilknytning til kulturmiljøet. Dette kan eventuelt være det som er kalt en utviklingsindikator.

Totalt antall besøkende

Verdier for de besøkende er en viktig del av samfunnsnyten, og bør være med blant indikatorene. Casestudiene viste at nøyaktig antall besøkende til et kulturmiljø ikke alltid er kjent. I Gamle Fredrikstad gjøres det for eksempel anslag for antall besøkende mens det gjennomføres tellinger i Skudeneshavn.

Antall aktiviteter og/eller antall deltagere på aktiviteter

Oversikt over antall aktiviteter og antall deltakere på aktivitetene var lett tilgjengelig i casestudiene. Det er grunn til å tro at slik informasjon vil være tilgjengelig for mange kulturmiljøer, selv om man ikke kan vente å få nøyaktig antall deltagere på alle aktiviteter.

Antall aktiviteter er enda enklere å få oversikt over, men er en mindre treffsikker indikator fordi samfunnsnyten i stor grad har sammenheng med hvor mange som har nytte av å delta.

Omsetning for alle eller utvalgte aktiviteter

Det er ønskelig å inkludere et mål for hvor stor nytten er for deltakerne. I en samfunnsøkonomisk tilnærming betyr det å måle deltakernes betalingsvillighet. For museumsbesøk, byvandring og festivaler betales det inngangspenger. For slike aktiviteter kan man beregne omsetningen. Noen aktiviteter kan være gratis, og både antall deltakere og billettinntekter og/eller annen omsetning, vil derfor være interessante indikatorer. Det er egentlig verdiskapning, det vil si omsetning minus kostnader til innsatsfaktorer, vi er ute etter å måle som uttrykk for samfunnsøkonomisk nytte, men omsetning er lettere å beregne eller anslå, for eksempel ut fra kjennskap til antall deltakere og billettpriser. Omsetning er derfor en aktuell indikator.

I casestudiene var det enklere å få oversikt over antall aktiviteter og deltakere enn billettinntekter. Oversikt over antall aktiviteter og deltakere fikk vi fra turistkontorene. Man må i større grad henvende seg til arrangøren av de ulike aktivitetene for å få oversikt over økonomiske størrelser. I casestudiene fikk vi derfor ikke oversikt over total omsetning knyttet til de ulike aktivitetene, men dette vil være mulig for de fleste aktiviteter dersom man kan bruke noe mer tid og ressurser enn vi hadde for uttesting i dette prosjektet. Omsetningen knyttet til aktivitetene kan eventuelt være det som ble kalt en utviklingsindikator i delkapittel 3.2. Det vil si at man ikke nødvendigvis rapporterer økonomiske størrelser fra oppstart av et eventuelt miljøovervåkingsprogram, men at det arbeides med et opplegg for å gjøre det på sikt.

Det kan også være aktuelt og plukker ut visse aktiviteter, fortrinnsvis med nær tilknytning til kulturmiljøet, som man rapporterer omsetning for.

Ved valg av indikatorer vurderte vi kausaliteten, altså hvor god sammenheng det er mellom endringer i kulturmiljøet og endringer i indikatoren. Vi har hovedsakelig foreslått indikatorer som inkluderer alle aktiviteter og besøkende til kulturmiljøet, men vi har også vurdert å inkludere kun de aktivitetene som helt klart kan sies å ha sammenheng med selve kulturmiljøet. Det kan være vanskelig å trekke en klar grense mellom aktiviteter som har direkte sammenheng med stedet som kulturmiljø og aktiviteter som ikke har det. Mange aktiviteter kan sies å være etablert i/ved kulturmiljøet nettopp fordi kulturmiljøet trekker til seg mange besøkende, og slike virkninger ønsker vi å inkludere. På den annen side kan det være forhold som ikke har med kulturmiljøet å gjøre, som påvirker aktivitetene, og dermed vil påvirke indikatorene. Vi kommer tilbake til denne problemstillingen i delkapittel 5.2.

Vi foreslår at indikatorene rapporteres på en slik måte at ikke bare selve indikatoren i form av ett tall, som antall deltagere på alle aktiviteter, rapporteres; men også antall og hvilke aktiviteter, og antall deltagere på hver aktivitet og eventuelt omsetning.

Samfunnsnytte for næringslivet

Vi foreslår to indikatorer, og to som kan supplere disse, for måling av samfunnsnyttene for næringslivet:

- Omsetning i utvalgte næringer i et nærmere avgrenset området (avgjøres for hvert kulturmiljø, og gjøres likt ved eventuelt senere måling av indikatorene)
- Telling av virksomheter, fordelt på ulike næringer, innenfor kulturmiljø-området (avgrenses på kart)
- Eventuelt: Antall overnattinger eller andel utenlandske overnattinger av totalt antall overnattinger
- Eventuelt: Næringslivets bruk av kulturmiljøet i deres virksomhet

Det er ønskelig med en eller flere indikatorer som viser hvor viktig kulturmiljøet er for næringslivet. Vi ønsker en indikator som måler kulturmiljøets betydning for virksomheter både i/ved selve kulturmiljøet og i et omland rundt for alle næringer som påvirkes. Ingen av

indikatorene vi har vurdert, og testet ut, er perfekte for dette formålet. Vi foreslår derfor to indikatorer, og eventuelt ytterligere to, som til sammen kan gi et bilde av kulturmiljøets betydning for næringslivet.

Omsetning i relevante næringer

Den første indikatoren vi foreslår bygger på informasjon som bedrifter rapporterer inn til Brønnøysund-registeret (Enhetsregisteret). Noe av denne informasjonen kan hentes ut gratis for enkeltvirksomheter (opp til 10 per gang), men det er også mulig å kjøpe større datasett fra Proff Forvalt. Informasjonen kan innhentes for et ønsket geografisk område (for eksempel en kommune eller et postnummer) og for ulike næringer. Mindre virksomheter (enkeltmannsforetak) behøver ikke levere regnskap til Brønnøysund, slik at økonomiske størrelser ikke er tilgjengelig for disse. Virksomheter som har hovedkontor et annet sted vil heller ikke fremkomme i statistikken, fordi all økonomisk informasjon registreres på hovedkontoret. Dette gjelder for eksempel de lokale butikkene til dagligvarekjedene. Derimot fremgår alle virksomheter og firmanavn i oversikten over antall virksomheter på et sted.

En oversikt over total omsetning i utvalgte næringer i et bestemt geografisk område kan eventuelt suppleres med en oversikt over antall nyetableringer, og omsetningen i de nyetablerte virksomhetene, for tydeligere å få fram endringer over tid.

Hvilket geografisk område som er «riktig» å inkludere i oversikten, avhenger av om kulturmiljøet preger de aktuelle næringene i hele kommunen eller i et mer avgrenset geografisk område. Ved etablering av et måleprogram som skal gjentas, bør man tydelig definere både geografisk område og næringer, slik at samme avgrensning gjøres når målingene gjentas etter et visst antall år.

Et alternativ for å få anslag for omsetning innen turistnæringen i et kulturmiljø, kan være å bruke anslag for antall besøkende og andelen av disse som overnatter, sammen med standardsatser for hvor mye én besøkende som enten overnatter eller er på dagsbesøk «legger igjen» (dvs. bidrar til omsetningen). Dette kan være gode anslag i og for seg, men hvis man skal gjenta innhenting av informasjon til indikatorene etter et visst antall år, er det fare for at de skjønnsmessige vurderingene fra turistkontoret ikke er konsistente. De som skal måle indikatorene vil da ha liten mulighet til å kontrollere for en slik eventuell inkonsistens.

Vi mener derfor at det beste er å bygge på tilgjengelig statistikk og faktiske tellinger i størst mulig grad.

Telling av virksomheter ved befaring

Eksperimentet i Gamle Fredrikstad, med å gå rundt i området og telle opp antall offentlig og private virksomheter innen ulike næringer, i selve kulturmiljøet, var enkelt og ga mye informasjon. Bruk av denne indikatoren kan derfor utfylle indikatoren som bygger på data fra Enhetsregisteret/Proff. Som påpekt i kapittel 4.1, kan metoden enkelt raffineres ved å kartfeste virksomhetene. Det vil lette muligheten for gjentagelse etter en viss periode. Med en slik telling kan man få med alle virksomheter, enten de er store eller små, enkeltmannsforetak eller aksjeselskap. Kartlegging av firmanavn og utseende forteller samtidig hva slags virksomhet det er. Man får imidlertid ikke oversikt over antall sysselsatte eller omsetning på denne måten. En mulighet kan være å kombinere slik registrering i terrenget med bruk av Proff-data for virksomhetene for å få oversikt over økonomiske tall for virksomhetene i/ved selve kulturmiljøet. Det vil imidlertid ha de samme begrensningene med hensyn til hva slags firmaer som avgir økonomisk informasjon, som beskrevet ovenfor.

Dersom opptelling av antall virksomheter i/ved det gitte kulturmiljøet skal gjentas som del av et miljøovervåkingsprogram, må kulturmiljøets geografiske område avgrenses slik at ikke grensene endres fra en telling til neste. I noen tilfeller er det nokså opplagt hvordan man skal

avgrense kulturmiljøet geografisk, som i Gamle Fredrikstad, der festningsvollene danner en naturlig grense. Andre ganger kan det kreve mer skjønnsmessige vurderinger, men det viktigste er at dette gjøres likt fra gang til gang dersom målingen gjentas for å se en eventuell utvikling. Dette kan gjøres enkelt når virksomhetene likevel skal kartfestes.

Telling og kartfesting av virksomheter i/ved kulturmiljøet, gir også muligheter for å telle nyetableringer og nedleggelse fra periode til periode, innen de ulike næringer man rapporterer for. Man kan også tenke seg å benytte dette utvalget av virksomheter for eventuelle spørreundersøkelser til næringslivet (se mer om slike mulige spørreundersøkelser nedenfor).

Antall overnattinger og/eller andel utenlandske overnattinger

Dersom det er grunn til å tro at kulturmiljøet er viktig(ste) årsak til hotellovernattinger i hele kommunene, kan det være en interessant indikator. Dersom enkeltgrupper, som utlendingers, besøk har spesiell tilknytning til kulturmiljøet og/eller dersom det er et mål å trekke utenlandske besøkende til kulturmiljøet og kommunen, kan antall utenlandske overnattinger, eller andel utenlandske av totalt antall overnattinger være en aktuell indikator.

Med kjennskap til antall tilreisende fra ulike land og steder, kan man også tenke seg å utvikle dette til å regne ut de reisekostnadene de har for å komme til kulturmiljøet, et uttrykk for deres betalingsvillighet. Hotellstatistikken som foreligger, gir ikke detaljert nok informasjon til å gjøre reisekostnadsberegninger (jf. kapittel 2). For kulturmiljøer som tiltrekker seg mange tilreisende, kan undersøkelser blant tilreisende benyttes til å beregne deres reisekostnader, noe som vil være et uttrykk for hvilken verdi det minst har for dem å besøke kulturmiljøet. Slike undersøkelser foreslås ikke som grunnlag for indikatorer, men gjennomføring av noen slike reisekostnadsundersøkelser for utvalgte kulturmiljøer, vil gi innblikk i samfunnsnyttene av kulturmiljøer.

Næringslivets bruk av kulturmiljøet i sin virksomhet

Det kan være aktuelt å utvikle en indikator som sier noe om hvorvidt bedriftene aktivt bruker kulturmiljøet i egen virksomhet. I forskningsprosjektet om verdiskaping i Røros (Ibenholt m.fl. 2008) ble det gjennomført en kvalitativ spørreundersøkelse blant i alt 40 virksomheter på Røros for å undersøke deres forhold til lokale kulturminner. Denne spørreundersøkelsen kompletterte regnskapstall for bedrifter i Enhetsregistret. Spørreundersøkelsen omfattet i prinsippet alt næringsliv i Røros: handel, overnatting (hoteller, camping, fjellhytter og gårdsturisme), produksjonsbedrifter, kunst og håndverk, turistrelaterte aktiviteter, servering og håndverkere som jobber med antikvariske bygninger.

I spørreundersøkelsen ble følgende temaer kartlagt:

- Andel av salget som rettet seg mot ulike markeder: lokalt og regionalt, øvrige Norge/norske turister, hytteeiere og utlandet /utenlandske turister.
- Bruken av lokale rå- og innsatsvarer.
- Hvorfor bedriften er lokalisert på Røros.
- Fordeler og ulemper med å være lokalisert på Røros.
- Bruken av Røros i intern verdiskaping og til ekstern markedsføring,
- Anslag for Røros imageverdi for egen virksomhet.

Det kan være aktuelt å gjennomføre lignende undersøkelser blant alle eller et utvalg bedrifter i, og i nærheten av, det kulturmiljøet det lages indikatorer for. Spørreundersøkelsen kan kompletteres med økonomiske data, og da spesielt for enkeltmannsforetak som det ikke finnes offentlig tilgjengelige regnskapsdata for.

Samfunnsnytte for innbyggerne

Vi foreslår følgende indikator for måling av samfunnsnyttene for innbyggerne:

- Antall foreninger og/eller medlemmer i kulturmiljørelaterte foreninger i kommunen
- Eventuelt: Innbyggernes syn på kulturmiljøets samfunnsnytte, med fokus på stedlig identitet og stolthet, kunnskap og forhold til stedets kulturarvsverdier/vernestatus, innbyggeres bosetningshistorie, bruk av kulturmiljøet (ved spørreundersøkelse til kommunens innbyggere).

Antall kulturmiljørelaterte foreninger og/eller medlemmer i disse

Innbyggernes nytte av å bo/i ved et kulturmiljø er presumptivt en viktig del av samfunnsnyttene til et kulturmiljø, men det har vist seg vanskelig å finne gode indikatorer for innbyggernes samfunnsnytte ved kun å bruke foreliggende statistikk eller tellinger. Vi foreslår en indikator som viser oversikt over antall kulturmiljørelaterte foreninger og eventuelt medlemmer i disse. Denne indikatoren må antas å ha god sammenheng med kulturmiljøet, og erfaringene fra casestudiene tyder på at dette er informasjon som er lett å få tilgang til fra foreningenes nettsider eller ved telefon til foreningene. Ulempen med indikatoren er at den må antas kun å måle en liten del av alle innbyggernes samfunnsnytte.

Eiendomspriser og flytting anbefales ikke som indikatorer

Vi har vurdert å bruke eiendomspriser som indikator, men fant i casestudiene at det er en omfattende jobb å innhente informasjon på en god nok måte til å bruke det som indikator. En rekke kulturmiljøer vil dessuten ha så få omsatte boliger i/ved kulturmiljøet at metoden ikke vil gi pålitelige svar. Man kunne tenke seg å bruke ligningsverdi eller skattetakst på boliger i/ved kulturmiljøet, sammenlignet med tilsvarende verdi på boliger i øvrig del av kommunen. Dette kan være interessant som en metode som kan testes ut for å få et inntrykk av kulturmiljøets samfunnsnytte, men det må da korrigeres for andre forskjeller mellom boligene gjennom omfattende statistiske analyser, og den anbefales ikke som indikator, iallfall ikke i denne omgang.

Vi har også vurdert til- og fraflytning til kulturmiljøet som indikator, men anbefaler ikke å inkludere dette tallet som indikator, fordi tallet ikke gir noen informasjon om *hvorfor* folk flytter og dermed ikke sier noe om verdien beboere tillegger kulturmiljøet. Videre er det statistiske grunnlaget for til- og fraflytning til kulturmiljøet begrenset dersom grensen for kulturmiljøet ikke tilfeldigvis stemmer med de grunnkretsene Statistisk sentralbyrå opererer med. Når det gjelder til- og fraflytting til kommunen kulturmiljøet ligger i, vil det for de fleste kommuner være en rekke forhold som har betydning, for eksempel arbeidsmuligheter, boligpriser, reiseavstand til andre viktige arbeidsmarkeder osv. Det er derfor en svak sammenheng mellom kulturmiljø og til- og fraflytting i mange områder. Det kan muligens finnes kulturmiljøer der slike sammenhenger er tydelige, og da kan man eventuelt vurdere å benytte en indikator om til- og fraflytting for disse. I de fleste tilfeller mener vi at dersom en ønsker å bruke til- og fraflytning som en indikator, bør informasjon samles inn som del av en spørreundersøkelse blant innflyttere/utflyttere der man også kan spørre om årsaker til flytting.

Innbyggernes syn på kulturmiljøets betydning (spørreundersøkelse)

Det er vesentlig for vurdering av samfunnsnyttene av kulturarven å inkludere verdier for innbyggerne, og den beste måten å innhente slik informasjon på, er gjennom egne spørreundersøkelser til dem som bor i eller ved kulturmiljøet, og i kommunen som helhet.

I forskningsprosjektet om verdiskaping i Røros (Ibenholt m.fl. 2008) ble det gjennomført to spørreundersøkelser som hadde til hensikt å avdekke verdien av kulturmiljøet og hvordan ikke-monetære verdier påvirker identiteten og flyttebeslutninger. For å belyse hvorvidt kulturmiljøet hadde hatt betydning for nye innbyggere, og for ungdommer som kan vurdere å

flytte ut av regionen, ble det gjennomført to spørreundersøkelser i 2007. Den første var rettet mot personer som flyttet inn til Røros i perioden 2003-2006, se Becken m.fl. (2008a) for en beskrivelse av denne undersøkelsen. Den andre undersøkelsen var rettet mot elever på videregående skole, og her ble det gjennomført én undersøkelse på Røros og én på Nord-Østerdal (Tynset) videregående skole, se Becken m.fl. (2008b) for en beskrivelse av de to undersøkelsene blant ungdommene. I disse spørreundersøkelsene ble nye innbyggere spurt om hvorfor de hadde flyttet til Røros og hvilken betydning kulturmiljøet hadde for beslutningen. Undersøkelsen blant elever på videregående omfattet blant annet spørsmål om hvilken identitet de knyttet til Røros. Mange av spørsmålene var i form av påstander som man skulle si seg enig eller uenig i, som regel på en 5-delt (Likert) skala (for eksempel helt enig, ganske enig, verken enig eller uenig, ganske uenig, og helt uenig).

Innenfor forskningsprosjektet Friluftsliv i endring (FRIEND, 2004-2008) ble det gjennomført et par spørreundersøkelser om bruken og verdien av kulturminner i forbindelse med friluftaktiviteter. For eksempel ble det gjennomført en undersøkelse blant barn hvor de bl.a. skulle svare på hvilke aktiviteter de hadde bedrevet den siste uken, for eksempel vært på tur til en gammel bygning nær der jeg bor, og en undersøkelse til voksne om tiltak for å gjøre et grøntområde mer tilgjengelig, herunder skilting om kulturminner (Berg & Omland, 2008).

I Arboga, Sverige, er det gjennomført en spørreundersøkelse blant innbyggerne for å avdekke deres vurdering og bruk av bymiljøet, herunder stedlige kulturminner (Olson & Berglund, 2012). Spørsmål som inngikk i denne undersøkelsen var bl.a. motiv for å flytte til Arboga, hvor man bor i byen og hvor man helst vil bo, fritidsaktiviteter og deltakelse i byens middelalderdager i tillegg til sosioøkonomiske faktorer.

Hvis man skal gjennomføre en spørreundersøkelse til befolkningen, bør den rettes til *hele* befolkningen i kommunen. Spørreskjemaet må utformes slik at det kan skilles mellom forskjellige aldersgrupper og hvor man bor i kommunen, slik som det ble gjort i undersøkelsen i Arboga. Spørsmålene bør være enkle. Et eksempel: Innbyggere angir på en skala fra 1 til 10 i hvilken grad kulturmiljøet bidrar til stedlig identitet og stolthet over hjemstedet, og i hvor stor utstrekning man benytter seg av kulturmiljøet. Med innhenting av litt tilleggsinformasjon fra hver respondent, gir dette også mulighet til å skille mellom ulike grupper; for eksempel ulike aldersgrupper, kjønn, hovedbeskjeftigelse (for eksempel yrkesaktiv/pensjonist/studerende) og postnummer, samt fange opp informasjon om innflytting ved å måle folks botid i eller ved det gitte kulturmiljøet.

Dersom en gjennomfører en spørreundersøkelse, vil det også være mulig å inkludere spørsmål om folks betalingsvillighet. Det ville øke kunnskapen om samfunnsnyttens vesentlig hvis man gjør det for noen av kulturmiljøene. Metoden for betinget verdsetting er relativt ressurskrevende så en slik øvelse bør gjøres kun for et utvalg av kulturmiljøer i noen av måleperiodene.

Utfordringer knyttet til denne type spørreskjema er utformingen av spørsmålene (hva svarer folk faktisk på) og at en må begrense antall spørsmål for å få akseptabel svartid og dermed høyere svarprosent og et representativt utvalg av den aktuelle befolkningen.

Eventuell samfunnsnytte for andre

I uttestingen inkluderte vi noen indikatorer knyttet til kunnskap i skolen, samt tildeling av midler fra Kulturminnefond osv. Vurderingen etter uttesting, er imidlertid at disse indikatorene ikke gir så mye informasjon om kulturarvens samfunnsnytte, og vi foreslår derfor at disse indikatorene ikke tas med videre.

Vi foreslår heller ikke å inkludere indikatorer for tilskudd eller søknader om tilskudd. Slike søknader kan muligens sees som et uttrykk for befolkningens interesse for å ivareta

kulturmiljøet, men sammenhengen mellom søknader/tildelte midler og samfunnsnyttene av kulturmiljøet, antas å være begrenset.

Som vi har diskutert tidligere i rapporten, foreslår vi heller ikke indikatorer som kan måle ikke-bruksverdier av kulturmiljøet, det vil si verdier som ikke har sammenheng med bruk.

5.2 Måling over tid

Problemstilling: Vurdere hvordan endring og utvikling av samfunnsnytteeffekter og bevaring av kulturminner i utvalgte kulturmiljøer kan måles over tid med henblikk på etablering av et miljøovervåkingsprosjekt

Indikatorer valgt med tanke på gjentatte målinger

Det er ønskelig at de indikatorene som foreslås skal kunne brukes til å måle ulike kulturmiljøers utvikling over tid. Som det fremgår av delkapittel 5.1, er de indikatorene vi har foreslått, vurdert og valgt ut med tanke på at de skal kunne måle utvikling over tid og kunne brukes i et miljøovervåkingsprogram.

Det er av denne grunn valgt ut relativt få indikatorer. Det er lagt vekt på at de skal bygge på informasjonen som er lett tilgjengelig og som fortrinnsvis kan samles inn på samme måte med jevne mellomrom, slik som tilfellet er for det meste av offentlig statistikk fra Statistisk sentralbyrå (SSB). Det er derfor lagt vekt på at indikatorene helst skal være basert på statistikk som samles inn med jevne mellomrom.

For indikatorene som ikke bygger på offentlig tilgjengelig statistikk, er det lagt vekt på at grunnlaget kan innhentes på en måte som kan gjentas. For indikatoren som teller antall virksomheter innenfor kulturmiljøet, legges det opp til at det lages et fast opplegg for hvilket geografisk område som skal inkluderes og at virksomhetene kartfestes. Denne fremgangsmåten sikrer at datagrunnlaget er etterprøvbart, kan sjekke at man har fått med alle, og at man har grunnlag for å se om samme eller en annen virksomhet er der ved neste telling.

Også for tall fra Enhetsregisteret, er det viktig at man velger og dokumenterer hvilket geografisk område som omfattes, hvilke næringer og næringstyper, hvilke virksomheter som eventuelt lukes ut osv., slik at man kan gjøre tellingen på samme måte i neste runde.

Hvor ofte bør indikatorene måles

Det er ikke noe fasitsvar på hvor ofte indikatorene bør måles. Det vil være avhengig av hvordan resultatene skal brukes og hvilke ressurser som er til rådighet. Avhengig av ressurs situasjonen kan man stå overfor et valg om hvor mange kulturmiljøer som skal overvåkes ved hjelp av hvor mange indikatorer, og hvor ofte målingen skal gjentas. Det vil være ulikt ressursbehov for å samle inn grunnlaget til å utarbeide de ulike indikatorene, og man kan derfor tenke seg at noen indikatorer måles sjeldnere enn andre. Ytterligere et valg man må ta, er hvorvidt man skal gjengi tall for et enkelt år, eller for perioden.

Dersom man gjentar målingen av indikatorene for eksempel hvert femte år, kan man oppgi tallene for 2017, 2022, osv., eller for perioden 2018-2022 når man rapporterer i 2022. Det å rapportere for enkeltår krever mindre datafangst fordi man ikke trenger å samle informasjon for mellomliggende år. Dette vil gi «øyeblikksbilder». Ulempen er at indikatorens størrelse kan være utsatt for tilfeldige hendelser dette året, for eksempel at det var mye regn under en festival. En periode-indikator vil utjevne slike tilfeldige variasjoner, men være mer arbeidskrevende og sannsynligvis gi et mer «utjevnet» bilde av utviklingen. Vi foreslår at man for de indikatorene vi har foreslått oppgir indikatorer for enkeltår, men det bør i prinsippet vurderes for hver indikator hva som gir mest mening for å måle det man ønsker.

Dersom data som samles inn skal brukes aktivt i forvaltningen av kulturmiljøene, er det en fordel at innsamlingens «øyeblikksbilde» er brukbar gjennom hele perioden. Intervallene mellom datainnsamlingen bør derfor ikke være mer enn fem år. Datainnsamling og rapportering for indikatorer for 2017 vil først foreligge i 2018 og vil fungere som basis for en periode som strekker seg fram til 2022, med ny rapportering klar i 2023. Strekker en intervallene over enda lengre tid, som for eksempel 10 år, vil data fortsatt kunne si noe om utvikling over tid, men vil i sluttfasen av perioden i langt mindre grad reflektere et virkelighetsbilde som kan brukes i beslutningssammenheng.

Antall og type kulturmiljøer i et miljøovervåkingsprogram

Et miljøovervåkingsprogram bør inkludere kulturmiljøer med geografisk og kulturhistorisk spredning. Vi foreslår at et miljøovervåkingsprogram inkluderer ett eller flere av følgende typer kulturmiljøer:

- Kulturmiljøer med utgangspunkt i kysthistorie
- Kulturmiljøer med utgangspunkt i storbyhistorie
- Kulturmiljøer med utgangspunkt i industrihistorie

Videre bør det være minst ett kulturmiljø i hver av landsdelene i Norge: Østlandet, Sørlandet, Vestlandet, Trøndelag og Nord-Norge, for å sikre et nasjonalt perspektiv.

I en første fase er det naturlig å starte med kulturmiljøer som ansees som nasjonalt viktige. Kulturmiljøer som er fredet etter Kulturminneloven, landskapsvernområder med kulturhistoriske verdier vernet etter Naturmangfoldloven og kulturlandskap definert ut fra Verdensarvkonvensjonen kan være et godt utgangspunkt for å velge ut de første områdene. Samlet sett sikrer en da både geografisk og kulturhistorisk spredning. Samtidig vil en ha mulighet til å overvåke kulturmiljøer/-landskap som har en geografisk områdeavgrensning. Med utgangspunkt i kriteriene ovenfor vil et minste antall kulturmiljøer for et miljøovervåkingsprogram være fem kulturmiljøer dersom en skal sikre at hele landet dekkes, og at det velges ut minst ett case for hver kulturmiljøtype. Erfaringene som gjøres for nasjonalt viktige kulturmiljøer kan eventuelt utvides i et andregenerasjons miljøovervåkingsprogram hvor en også inkluderer regionalt og lokalt viktige kulturmiljøer.

5.3 Hvilke aspekter ved kulturarvens samfunnsnytte måles

Problemstilling: Vurdere hvilke aspekter, med hovedvekt på økonomiske aspekter, ved kulturarvens samfunnsnytte det er relevant eller mulig å måle med bruk av kvantitative og kvalitative målemetoder

Kulturarvens totale samfunnsnytte består av bruks- og ikkebruksverdier for ulike aktører

I kapittel 2 beskrev vi at et kulturmiljøes totale samfunnsnytte består av både bruks- og ikkebruksverdier, og at ulike økonomiske verdsettelsesmetoder er egnet til å måle ulike deler av denne totale samfunnsøkonomiske nytten. For eksempel pekte vi på at dersom man ønsker å inkludere det som kalles ikke-bruksverdier, er det bare metoder som bygger på oppgitte preferanser som kan benyttes, det vil si metoder for betinget verdsettelse eller valgeksperimenter. Vi beskrev også at samfunnsnyttene tilfaller en rekke ulike aktører (for utførlig beskrivelse, se kapittel 2).

Vi diskuterte også at ulike metoder kan gi informasjon om ulike deler av den samfunnsøkonomiske nytten for ulike aktører, og at for å få det totale bildet, må man benytte flere metoder i kombinasjon.

I denne rapporten har vi hovedfokus på å finne indikatorer som kan måle deler av samfunnsnyttene uten at alle aspekter nødvendigvis er ivaretatt, og det er lagt vekt på at indikatorene skal måles for et visst antall kulturmiljøer og gjentas med visse mellomrom. Vi har derfor valgt bort en del arbeids- og ressurskrevende metoder for å måle samfunnsnyttene. Disse metodene anses ikke så godt egnet å bruke for å samle data til indikatorer fordi det vil kreve såpass mye ressurser, men kunne gi svært interessant informasjon om ulike kulturmiljøers totale samfunnsnytte. Vi har derfor ikke inkludert metoder som kan måle ikke-bruksverdier, så som betinget verdsetting eller valgeksperimenter. Det ville imidlertid være svært interessant å få gjennomført en eller flere slike studier av utvalgte kulturmiljøer. Ved god utvelgelse av kulturmiljøer kan disse verdiene ha stor overføringsverdi i vurderingen av andre kulturmiljøer.

Vi har heller ikke anbefalt at man benytter eiendomsprismetoden i noen form ved utvikling av indikatorer. Dette er begrunnet dels i at slike metoder er tid- og ressurskrevende, men også at de ikke vil være egnet for mange aktuelle kulturmiljøer fordi det er for få omsatte boliger (eller boliger totalt i området) til å få gode nok tall. Dette forsterkes dersom undersøkelsen skal gjentas for eksempel hvert femte år. Skulle man da se på omsatte boliger siste 5-årsperiode, ville det antagelig bli svært få objekter å studere i de fleste kulturmiljøer. Det vil imidlertid være svært interessant å få gjennomført eiendomsprisstudier for en lengre tidsperiode og for større områder, eller landet som helhet, for å få et anslag over hvordan kulturmiljøer kan påvirke eiendomsverdi.

I et samfunnsøkonomisk perspektiv er vi interessert i den netto samfunnsøkonomiske nytten et kulturmiljø bidrar til – altså økt verdiskaping i landet som helhet. Det betyr at man både må undersøke verdiskaping i det kulturmiljøet man ser på, for eksempel Gamlebyen, og eventuelt nedgang i andre kulturmiljøer, for å beregne netto samfunnsnytte som følger av den økte verdiskapingen i Gamlebyen. Dette er imidlertid komplisert i praksis, og ved utarbeidelse av indikatorer for enkelte kulturmiljøer, har vi i stedet valgt å måle omsetning lokalt.

Indikatorene måler bruksverdier for ulike lokale og regionale aktører

Det er bruksverdier for ulike aktører som holder til i eller ved kulturmiljøet vi måler ved de utvalgte indikatorene; det vil si nytte i form av bruksverdier for besøkende, næringsliv og innbyggere. Det kan være overlapp i nytte som måles for de ulike aktørene, for eksempel næringsliv og besøkende. Dette er ikke noe problem ved bruk av indikatorene, men dersom man skal beregne total samfunnsøkonomisk nytte av et tiltak, må man passe på at det ikke blir dobbelttelling.

5.4 Påvirkes muligheten for, og viljen til, å ta vare på og bruke kulturarven

Problemstilling: Vurdere hvordan kulturarvens presumtive samfunnsnytteverdi påvirker muligheten for, og viljen til, å ta vare på og bruke kulturarven

I kapittel 2 beskrev vi at samfunnsnyttene vi som individer og samfunn får fra et kulturmiljø, omfatter alle goder og tjenester fra kulturmiljøet. Det omfatter både økonomiske verdier som inntekt og sysselsetting og kulturelle og sosiale verdier som vanligvis ikke uttrykkes i form av økonomiske verdier.

De direkte økonomiske verdiene av et kulturmiljø er i stor grad knyttet til tilreisende som besøker et sted. Tilreisende gir inntekter direkte, for eksempel i form av billettinntekter til det aktuelle kulturmiljøet, og indirekte til lokalsamfunnet der de etterspør andre produkter og tjenester, som overnatting, restaurantbesøk og souvenirer. Man kan også tenke seg at det å bo i eller nær et kulturmiljø kan gi utslag i økte eiendomspriser. Kulturmiljøet kan også ha

betydning for lokal identitet og dermed være med på å påvirke hvor folk bosetter seg, og hvor næringsutvikling skjer. Dette er en form for kulturelle og sosiale verdier som på sikt kan gi økonomiske verdier fordi det gir grobunn for ny virksomhet.

Det er tenkelig at enkelte kulturmiljøers vernestatus kan ha betydning for samfunnsnyttene, og omvendt at samfunnsnyttene kan ha betydning for hvilket vern et kulturmiljø har. Det er bare noen få kulturminner som er vernet etter kulturminneloven. Fredning etter kulturminneloven skjer på nasjonalt nivå, det vil si for kulturminner og -miljøer som har nasjonal betydning. Øvrige kulturminner og -miljøer vernes gjennom plan- og bygningsloven. Reguleringer etter plan- og bygningsloven gjøres på regionalt og lokalt nivå, og omfatter miljøer og minner som har regional og/eller lokal betydning. I tillegg foreligger kommunale anbefalinger, som for eksempel Byantikvarens gule liste, for kulturminner som tilskrives lokal verneverdi.

Kulturmiljøer kan ha nytte for samfunnet lokalt, regionalt og/eller nasjonalt. I en samfunnsøkonomisk analyse er det virkninger for samfunnet Norge som helhet man søker å identifisere og måle. Andre virkninger kan være viktige lokalt og regionalt, men ikke gi seg utslag i det samfunnsøkonomiske regnskapet. Dette gjelder dersom økt aktivitet i et kulturmiljø fører til tilsvarende reduksjon i et annet. Slike såkalte fortrengningseffekter er vanskelig å måle, og vi har ikke vurdert slike virkninger her.

I utgangspunktet ønsker man å måle «mest mulig» av kulturarvens samfunnsnytte. Dette kalles den totale samfunnsøkonomiske verdi (også kalt samfunnsnytte) målt som summen av produsentoverskudd og konsumentoverskudd. Disse samfunnsøkonomiske verdiene omfatter både bruks- og ikke-bruksverdier. Med bruksverdier menes de verdier de besøkende opplever når de besøker kulturmiljøet. Noen av disse verdiene «legges igjen» i form av inngangsbilletter, kostnader til reise og opphold, osv. og gir opphav til omsetning i virksomheter i og ved kulturmiljøet. Med ikke-bruksverdier menes verdien av å bevare kulturmiljøet uavhengig av egen bruk av miljøet, ut fra et ønske om å bevare det for dagens og fremtidige generasjoner.

Kulturarvens samfunnsnytte har altså mange aspekter, og mange av disse aspektene er vanskelig å måle.

Det å ta vare på kulturarven har også en kostnadsside, både for enkeltpersoner og for samfunnet. Det kan koste ekstra å vedlikeholde og restaurere bygninger i et kulturmiljø både for beboere og næringsliv, og det legges restriksjoner på hvordan enkeltbygninger og miljøet som sådan kan utnyttes. Det å ta vare på fellesområder kan medføre ekstrakostnader for kommunen og andre på grunn av trange gater, spesielle gatedekker, grøntområder osv. Ikke minst kan bevaring av kulturmiljøer medføre kostnader ved at det legges restriksjoner på nybygg som kunne gitt økt utnyttelsesgrad og mer tidsmessige lokaler.

Disse ekstrakostnadene er ofte relativt enkle å beregne, mens nytten av bevaring er vanskeligere å anslå. Det er derfor viktig å få fram mål for denne samfunnsnyttene. Det å få bedre mål på nytten for ulike aktører, som innbyggere, næringsdrivende, kommunen og samfunnet som helhet må antas å føre til økt vilje til å ta vare på og bruke kulturarven fordi man da kan se at det gir en nytteverdi og ikke bare kostnader. Indikatorene vi har foreslått, vil bare gi mål på deler av samfunnsnyttene. De vil blant annet ikke gi mål på samfunnets ikke-bruksverdier. Disse verdiene antas å være størst for nasjonalt viktige kulturmiljøer som mange mennesker ønsker å bevare selv om de ikke opplever dem selv.

For lokalt og regionalt viktige kulturmiljøer er antagelig bruksverdiene viktigst, og en større del av disse fanges opp ved de indikatorene vi har foreslått. Ved å knytte indikatorene til verdier for ulike lokale og regionale aktører, er hensikten at disse aktørene skal se at det «lønner seg» for dem å ta vare på kulturmiljøet. Og selv om man kan argumentere for at nytteverdiene er tilstede også om de ikke måles, er det rimelig å anta at det å måle og

synliggjøre verdier gir økt bevissthet om verdiene. Siden økonomiske verdier er viktige for mange – og fordi kostnadene oftest måles i kroner, er det også rimelig å anta at det å få mål på samfunnsnyttan av kulturarv uttrykt i kroner, vil være viktig for synliggjøring og bevisstgjøring og dermed bidra positivt til vilje og evne til å ta vare på og bruke kulturarven. Noen eksempler kan illustrere hvordan målbare indikatorer kan bidra til bevisstgjøring.

Ved å knytte indikatorene til ulike aktørers nytte, synliggjøres at alle disse gruppene potensielt har nytte av kulturmiljøet, også økonomisk. Lokalt og regionalt er det kanskje viktigst å vise at det lokale næringslivet og innbyggerne har nytte av å ta vare på kulturmiljøet. Hvis man får fram sammenhengen mellom kulturmiljøet og næringslivets omsetning, viser det at ivaretagelse av dette kulturmiljøet bidrar positivt til verdiskapingen lokalt. Økt verdiskaping i næringslivet gir normalt økte skatteinntekter til kommune og stat. De fleste kommuner ønsker å få besøkende til kommunen fordi det betyr virksomhet i hoteller, spisesteder, gallerier, butikker og andre virksomheter. Hvis man kan vise at kulturmiljøet har betydning for næringsvirksomheten i området, kan det derfor bidra til økt interesse og mulighet lokalt til å ivareta kulturmiljøet, både blant innbyggere, næringsdrivende og hos lokale myndigheter.

Ifølge utredningsinstruksen (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016) og rundskriv fra Finansdepartementet (2014) skal offentlige tiltak utredes med tanke på positive og negative virkninger, og for større tiltak skal det gjennomføres samfunnsøkonomiske analyser. For samfunnsøkonomiske analyser som gjelder eller har betydning for kulturmiljøer, er det derfor avgjørende å ha kjennskap til det berørte kulturmiljøets samfunnsnytte hvis man skal kunne fatte riktige beslutninger der kulturmiljøets verdi tas hensyn til.

Indikatorene som er foreslått, vil ikke gi oversikt over den totale samfunnsøkonomiske verdien av å ta vare på kulturmiljøer, og det kan derfor være aktuelt å gjennomføre andre undersøkelser og analyser i tillegg som kan dekke flere aspekter ved kulturarvens samfunnsnytte.

Referanser

- Ahlfeldt, G. M., Holman, N. & Wendland, N., 2012. An assessment of the effects of conservation areas on value. London: English Heritage.
- Ahlfeldt, G. M. & Maenning, W., 2010. Substitutability and complementarity of urban amenities: external effects of built heritage in Berlin. *Real Estate Economics*, 38(2), pp. 285-323.
- Becken, L.-E., E. Bowitz og K. Ibenholt (2008a): Turistundersøkelsen på Røros. Arbeidsnotat 2008-002. Econ Pöyry.
- Becken, L.-E., E. Bowitz og K. Ibenholt (2008b): Ungdom og stedsidentitet i og rundt Røros. Arbeidsnotat 2008-003. Econ Pöyry.
- Bowitz, E. og K. Ibenholt (2009) Economic impacts form cultural heritage - research and perspectives *Journal of Cultural Heritage*, 10 (1), 1-8.
- Champ, P. m. fl. (2003): *A Primer on Nonmarket Valuation*. Springer.
- CHCfE 2015. Cultural Heritage Counts for Europe. Full report. Tilgjengelig fra: www.encatc.org/culturalheritagecountsforeurope (lest 20.09.2016).
- DFØ 2014: Veileder i samfunnsøkonomiske analyser. Direktoratet for Økonomistyring (DFØ). <http://dfo.no/styring/Publikasjoner-og-rapporter/Veiledere/Veileder-i-samfunnsokonomiske-analyser/>
- Econ (2003): Kulturminner og næringsutvikling – eksemplene Møllebyen i Moss, Levanger, Inderøy og Stiklestad. Econ Rapport 2003-121.
- Finansdepartementet (2014): Rundskriv R-109/2014. Prinsipper og krav ved utarbeidelse av samfunnsøkonomiske analyser mv. 30. april 2014
- Freeman, A. M. m. fl. (2014): *The measurement of environmental and resource values: Theory and methods*. Washington, DC: Resources for the Future.
- Ibenholt, K., E. Bowitz og L-E. Becken (2009): Verdiskaping og kulturminner. Econ Forskningsrapport 2009-057.
- Johnston, J. Rolfe, R. Rosenberger and R. Brouwer (eds.) 2015: *Benefit Transfer of Environmental and Resource Values: A Handbook for Researchers and Practitioners*. Springer Science+Business Media, Dordrecht, The Netherlands.
- Kling, C., D. J. Phaneuf og J. Zhao (2012): From Exxon to PB: Has some number become better than no number? *Journal of Economic Perspectives* 26(4), 3–26.
- Berg, S.K. & A. Omland (2008): Bynært friluftsliv- kulturminner som motivasjonsfaktor for nærmiljøaktivitet? UTMARK – tidskrift for utmarksforskning, 2/2008.
- Kulturmiljö Halland (2016) Värdefulla byggnader. Kulturhistoriska kvaliteter värderas högt. Tilgjengelig fra: http://www.kulturmiljohalland.se/uploads/1/3/2/1/13215477/vrdefulla_byggnader.pdf (lest 20.09.2016).

Karmøy kommune 2008 Kulturminneplan for Karmøy 2008-2012. Tilgjengelig fra: <http://www.karmoy.kommune.no/no/tema/kultur-idrett-og-fritid/kultur/KulturminneplanPDF12.pdf> (lest 20.09.2016).

Lazrak, F. et al., 2011. The market value of listed heritage: an urban economic application of spatial hedonic pricing. Amsterdam: Faculty of Economics and Business Administration, Vrije Universiteit.

Lindhjem, H. and S. Navrud (2008): How Reliable are Meta-Analyses for International Benefit Transfer? *Ecological Economics*, 66(2-3); 425-435.

Lindhjem, H., K. Magnussen og S. Navrud (2014): Verdsetting av velferdstap ved oljeutslipp fra skip – Fra storm til smulere farvann (?) *Samfunnsøkonomen* 6: 25-39.

Magnussen, K. og S. Navrud 2009: Samfunnsøkonomi og kulturhistoriske eiendommer i Statsbygg. Rapport til Statsbygg 08.12.09. Sweco-Rapport 2009-143671-0. 106 s.

Magnussen, K., L. Lillehammer, L.K. Helland og O.M. Gausen (2010): *Marine økosystemtjenester i Barentshavet - Lofoten: Beskrivelse, vurdering og verdsetting*. Rapport 144531-01. Sweco Norge.

Mourato, S., Kontoleon, A. & Danchev, A., (2002). Preserving cultural heritage in transition economies: a contingent valuation study of Bulgarian monasteries. In: Navrud, S. & Ready, R. C., (eds.) (2002). *Valuing cultural heritage. Applying environmental valuation techniques to historic buildings, monuments and artifacts*. Cheltenham: Edward Elgar, pp. 68-86.

Myrvoll, E., T. Magnussen, T. Johansen, B. Dale, A. Thuestad og S. Barlindhaug (2013): Kulturminner og verdiskaping i Nord-Norge. NIKU Rapport 66.

Navrud, S and R. Ready (eds.) 2007: *Environmental Value Transfer: Issues and Methods*. Springer, Dordrecht, The Netherlands.

NOU 2012: Samfunnsøkonomiske analyser. NOU 2012:16.

NOU 2013: Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester. NOU 2013:10.

Olson. K. & E. Berglund (2012): Medborgare, kulturmiljö och planering. Ett kvantitativt angreppssätt på medborgardeltagande. FoU-publikation, Riksantikvarieämbetet.

Polytec 2015 Omdømme og besøksattraktivitet for småsteder i Haugesundsregionen. En evaluering av besøksattraktivitet for Skudenes, Nedstrand, Utsira, Rørvær og Bokn med Haugesund- og Stavangerregionen som målgruppe. Rapport 11921-R001. Politec, Haugesund.

Powe, N. A. & Willis, K. G., 1996. Benefits received by visitors to heritage sites: a case study of Warkorth Castle. *Leisure Studies*, 15(4), pp. 259-275.

Rambøll (2012): Utredning om økonomisk verdiskaping basert på kulturminner og kulturmiljøer.

Realdania (2015): Værdien av bygningsarven https://issuu.com/realdania.dk/docs/vrdien_af_bygningsarv_incentive_3_m

Riksantikvaren (2015): Kulturarvens samfunnsnytte – verdiskapingsarbeidet 2012-2015.

Ruijgrok, E. C. M., 2006. The three economic values of cultural heritage: a case study in the Netherlands. *Journal of Cultural Heritage*, 7(3), pp. 206-213.

Sanz, J. A., Herrero, L. C. & Beda, A. M., 2003. Contingent valuation and semiparametric methods: a case study of the National Museum of Sculpture in Valladolid, Spain. *Journal of Cultural Economics*, 27(3-4), pp. 241-257.

Socialstyrelsen (2014): Handbok för utveckling av indikatorer. www.socialstyrelsen.se

UNESCO 2016 Sustainable tourism toolkit. Tilgjengelig elektronisk: <http://whc.unesco.org/sustainabletourismtoolkit/guides/guide-10-monitoring-success-sustainable-tourism> (lest 15.10.2016)

Vedlegg 1. Mulige indikatorer

Tabell V.1.1. Mulige indikatorer, metode og datatilfang

Indikator	Begrunnelse	Vurdering	Datakilde
Flytting (inn/ut)	Sier noe om et områdes attraktivitet	Det er neppe aktuelt med netto tilflytting i de aktuelle områdene. Kan ikke antas at kulturmiljøer påvirker flyttebeslutninger til kommunen	SSB: til/fra kommune fra innland, utland, fylker, kommuner
Eiendomspris/ Leiepris	Avdekker en reell prioritering, dvs. betalingsvilligheten for å bo i eller i nærheten av et kulturminne/-miljø.	Utfordring at det sannsynligvis er få transaksjoner i det aktuelle området, og at det er mange andre faktorer som påvirker prisen. Det finnes data for alle eiendomshandler siden 1993. Gir oversikt over mange forhold ved boligen (omsetningspris, boareal, antall rom etc.), men ikke kulturarv/fredningsstatus, og må i tilfelle kobles med database over hvor fredede bygninger befinner seg	Eiendomsregistre, InfoLand,
Antall på byvandring o.l.		Kan være utfordrende å avgrense denne indikatoren: hva teller som en byvandring, og hva med andre typer av aktiviteter	
Antall besøkende og inntekter til museer, turistbyrå o.l.	Kartlegger interessefelt hos besøkende	Gir et bilde av betalingsvilligheten hos besøkende. Avhenger av at antall besøkende registreres, hvilket ikke nødvendigvis er tilfelle med besøkende til turistbyråer og andre steder hvor det ikke betales entréavgift	Lokale tellinger
Antall festivaler og andre aktiviteter knyttet til kulturarvstedet; antall besøkende, evt. omsetning/inntekter		Kan være vanskelig å avgrense hva som er knyttet direkte til kulturminnet/-miljøet: er det kulturmiljøet i seg selv som gjør at området velges som lokalisering for aktiviteten eller er det et hensiktsmessig sted av helt andre grunner	
Hotellbesøk/overnattingsdøgn	Grunnlag for å beregne økonomisk verdi	Statistikk finnes kun på kommunenivå, og for mange kommuner må denne statistikken kjøpes. For flere steder vil kommunale tall være for grove	SSB, Statistikknett (som bygger på SSB-tall) Lokale tellinger

Indikator	Begrunnelse	Vurdering	Datakilde
Næringsliv (i hovedsak privat) Antall, omsetning og sysselsetting: hoteller, serveringssteder mm. Antall nyetableringer Annen kulturellt relatert virksomhet	<p>Kan vise antall virksomheter som er knyttet (direkte eller indirekte) til kulturmiljøet, og hva dette genererer av arbeidsplasser og verdiskaping. Kan også vurdere salgbarhet/branding</p>	<p>I prinsippet gode indikatorer som kan brukes til å gi et bilde av verdiskapingen.</p> <p>Begrensning i tilgjengelig data er at det kun er virksomheter som leverer regnskap til Brønnøysund som har økonomiske data i Proff, dvs. at man ikke får data om enkeltmannsforetak. SSB gir bare ut statistikk hvis det er minst 3 rapporterende enheter.</p>	<p>SSB. Omsetning på kommunenivå</p> <p>Proff/Brønnøysund: økonomiske forhold</p> <p>Lokale tellinger/-spørreundersøkelser</p>
Antall direkte sysselsatte i kulturarvsektoren (fylker/kommuner/museer etc.)	<p>Sier noe om politisk prioritering av kulturminnevern på regionalt og kommunalt nivå</p>	<p>Antall ansatte trenger ikke å ha noen kopling til det aktuelle kulturminnet/-miljøet.</p>	<p>Lokale tellinger</p> <p>KOSTRA: Sysselsetting på kommunenivå for kultursektor</p>
Betalingsvillighet	<p>Kan måle holdninger til kulturminner og hva befolkningen (lokalt, regionalt, nasjonalt; avhengig av verneverdi) er villig til å betale for en plan som vil bevare, eventuelt endre, det aktuelle kulturmiljøet/kulturminnet</p>	<p>Betalingsvillighetsundersøkelse (Betinget verdsetting) kan gjennomføres som intern). Kan være del av en bredere undersøkelse av betydningen kulturmiljøet/kulturminnet har for identitet, lokalt engasjement mv.</p> <p>Høykvalitets spørreundersøkelser er ressurskrevende å utvikle, men gir det beste og mest direkte bildet av folks preferanser</p>	<p>Egen spørreundersøkelse eller del av en bredere undersøkelse</p>
Utdanningstilbud/ studentvekst	<p>Kartlegger grunnlaget for sysselsetting og interesse for feltet blant unge</p>	<p>Svak, eller ingen, kopling til det aktuelle kulturminnet/-miljøet</p>	<p>Tall fra universiteter/høgskoler</p>
Undervisningsopplegg rettet mot grunnskolen	<p>Kartlegger i hvilken grad kulturarv brukes som ressurs i undervisning</p>	<p>Det aktuelle kulturminnet/-miljøet er ofte gjenstand for aktivitet i DKS, gjerne på et spesifikt klassetrinn og antallet som deltar er derfor stabilt.</p>	<p>Tall fra museer og fylker (DKS), Kulturrådet</p>
Lokalt engasjement	<p>Antall frivillige, lokale lag/ foreninger o.l. knyttet til kulturarv</p>	<p>Gir en indikasjon på lokalt engasjement</p>	<p>Lokale undersøkelser/ spørreskjema</p>
Kulturminneforvaltningen Antall sysselsatte Driftsutgifter og investeringskostnader Fredede områder Plansaker Tilskudd	<p>Sier noe om politisk/samfunnsmessig prioritet</p>	<p>Det vil mest sannsynlig være en svak kopling til det aktuelle kulturminnet. Tallene fra KOSTRA gjelder for hele kommunen, og kan ikke splittes opp på det enkelte kulturminnet/-miljøet</p> <p>Tilskudd sier ikke noe om verdiskaping, kan heller brukes som motargument</p>	<p>KOSTRA: nøkkeltall på kommunenivå</p> <p>Riksantikvaren</p> <p>Kulturminnefondet</p> <p>Kulturrådet</p> <p>FK/kommunen</p>

Vedlegg 2. Offentlig statistikk

En gjennomgang av hva som finnes av offentlig tilgjengelig statistikk, enten gratis eller som kan kjøpes.

SSB

SSB har en stor mengde kommunefordelt statistikk, blant annet gjennom kommunenes egen rapportering til KOSTRA. Videre finnes en del data på grunnkrets nivå. Alle av sistnevnte unntatt Folkemengde etter grunnkrets (tabell 04317) er basert på Folke- og bolig tellingen, hvor den siste ble gjennomført i 2011 – for disse statistikkene finnes det derfor kun data for 2001 og 2011.

Grunnkrets nivå:

Tabell: [04317: Folkemengde, etter grunnkrets \(1999-2016\)](#)

Tabell: [04362: Folkemengde, etter kjønn og alder \(2001-2011\)](#)

Tabell: [10184: Beboede boliger, etter bygningstype \(2011\)](#)

Tabell: [10185: Beboede boliger, etter husets byggeår \(2011\)](#) (1920 eller før, 1921-1960, 1961 eller seinere, Uoppgitt)

Tabell: [03534: Folkemengde etter husholdningstype \(2001-2011\)](#)

Tabell: [03536: Husholdninger, etter type \(2001-2011\)](#)

Tabell: [10179: Privathusholdninger, etter eierstatus \(2011\)](#)

Tabell: [10181: Privathusholdninger, etter antall biler som disponeres \(2011\)](#)

Tabell: [04363: Privathusholdninger, etter størrelse \(2001-2011\)](#)

Tabell: [10182: Personer 15 år og over, etter bosted, aktivitetsstatus og kjønn \(2011\)](#) (sysselsatt, arbeidsledig, pensjonist, under utdanning, annet)

Tabell: [10183: Sysselsatte 15-74 år, etter bosted og næring \(SN2007\) \(2011\)](#) (kun 5 næringskategorier: A Jordbruk, skogbruk og fiske, B-F Sekundærnæringer, G-N Tjenesteyting, O-U Offentlig tjeneste, undervisning, helse og annen tjenesteyting, 00 Uoppgitt)

Det som kan være interessant for oss er Folkemengde, Beboede boliger etter husets byggeår og Sysselsatte (eventuelt aktivitetsstatus). Men grunnet veldig sjelden oppdatering av statistikken så er det nok mindre aktuelt å bruke tall fra Folke- og bolig tellingen.

Kommunenivå

Sysselsetting

Tabell: [07979: Sysselsatte per 4. kvartal, etter bosted, arbeidssted, næring \(8 grupper, SN2007: 01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske, 05-43 Sekundærnæringer, 45-52 Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjenester, forretningsmessig tjeneste, eiendom, 84 Offentlig administrasjon, forsvar, sosialforsikring, 85 Undervisning, 86-88 Helse og sosialtjenester, 90-99 Personlig tjenesteyting, 00 Uoppgitt\)](#) og sektor (Statlig forvaltning, Fylkeskommunal forvaltning, Kommunal forvaltning og Privat sektor og offentlige foretak).

Tabell: 06419: Sysselsetting i kommunene – grunnlagsdata. KOSTRA-data, avtalte årsverk og antall sysselsatte i forskjellige sektorer, herunder kultur

Mobilitet/flytting

Tabell: 09588: Alle flyttinger til/fra hele landet, fylker og kommuner (K): Innflytting, utflytting, nettoinnflytting, fordelt på flytt innenlands og inn- og utvandring, nettoinnflytting per 1000 middelfolkemengde)

Boliger

Tabell: 06518: Boliger, etter byggeår og antall rom (K). Mer detaljert inndeling av byggeår enn fra FBT: 1900 og tidligere, 1901-1920, 1921-1940, 1941-1945, 1946-1960, 1961-1970, 1971-1980, 1981-1990, 1991-2000, 2001-2010, 2011 og etter, ukjent)

Kultur

Tabell: 04692: K. Kultur - grunnlagsdata (K)

Inneholder bl.a. nettodriftsutgifter til muséer, ellers lite som er relevant

Fysisk planlegging/Kulturminner

Tabell: 10146: J. Kommune del 2. Plansak, byggesak, oppmåling, kulturminner, natur og nærmiljø - grunnlagsdata (K)

Antall eiendommer, areal, brutto og netto driftsutgifter og –inntekter til funksjon 365 Kulturminnevern, Planforankring kulturminner og kulturmiljø (ja/nei)

Tabell: 10519: J. Kommune del 3. Plansak, byggesak, oppmåling, kulturminner, natur og nærmiljø - grunnlagsdata (K)

Antall søknader i områder med bevaringsstatus innvilget i samsvar med plan, antall utførte tilsyn med fokus på kulturminner og kulturmiljøer, Utarbeidet oversikt over verneverdige kulturminner/kulturmiljøer (ja/nei), Har kommunen innvilget rivetillatelse/ending av verneverdige bygg (ja/nei), Hvor mange verneverdige bygg er blitt revet i løpet av året, Finnes gjeldende plan med fokus på Kulturminner/kulturmiljøer (ja/nei), Antall innsigelser til kommune(del)plan fra Fylkesmannen/Riksantikvaren m.fl. og etter årsak (plankrav, miljøvern, næringsforhold, andre hensyn), Antall innsigelser til reguleringsplan fra Fylkesmannen/Riksantikvaren m.fl. og etter årsak.

Tabell: 04690: J. Kommune del 1. Plansak, byggesak, oppmåling, kulturminner, natur og nærmiljø - grunnlagsdata (K)

Totalt antall reguleringsplaner som omfatter areal til kulturminner/kulturmiljø, Antall regulerings-/bebyggelsesplan som omfatter spesialområde bevaring av kulturminner (PBL-85 §26.6), Tilgang i antall reguleringsplaner som omfatter areal for vern av kulturminner, Antall reguleringsplaner med omregulering av areal FRA kulturmiljø/kulturminner, Areal vedtatt regulert til vern av kulturmiljø, kulturminne (PBL-85 §25.6), Totalt areal regulert til vern av kulturmiljø eller kulturminne, Areal vedtatt regulert TIL vern av kulturmiljø/kulturminne siste år (dekar), Areal omregulert fra vern av kulturmiljø eller kulturminner (dekar), Antall mottatte dispensasjonssøknader i områder med bevaringsstatus i reguleringsplan, Antall dispensasjonssøknader avslått, Antall dispensasjonssøknader innvilget, Antall søknader om tiltak etter PBL som gjaldt verneverdige bygg behandlet i alt, for ikke-fredede bygninger fra før 1850, bygninger fredet etter KML §15, Antall saker der kommunen har bevilget penger til kulturminner/-miljøer, Kommunen har knyttet til seg egen kulturminnefaglig kompetanse, Vedtak i medhold av forskrift til PBL §31-4 om pålegg om utbedring av bevaringsverdige bygg, Utarbeidet oversikt over verneverdige kulturminner/-miljøer, Har kommunen innvilget rivetillatelse/ending av verneverdige byggverk?, Hvor mange verneverdige byggverk her blitt revet i løpet av året,

Tabell: 10833: J14. Kulturminneforvaltning - nøkkeltall (K)

Netto driftsutgifter til kulturminnevern per innbygger, Brutto investeringsutgifter til

kulturminnevern per innbygger, Brutto driftsutgifter til kulturminnevern per innbygger, Antall søknader om tiltak for fredete bygg og ikke-fredete bygninger oppført før 1850 mottatt

Tabell: 08182: Freda områder etter kulturminneloven (K)

Freda areal (km²), Antall freda områder (freda kulturmiljø, arkeologiske kulturminner, sikringssoner, freda bygg, teknisk industrielt minne, områdefredning. Tall for 2009-2013

Freda områder etter kulturminneloven, etter region, verneområde, tid og statistikkvariabel, 2013, Fredrikstad

	Freda areal (km ²)	Antall freda områder
Freda kulturmiljø	0	0
Arkeologiske kulturminner	1,51	729
Sikringssoner	1,74	710
Freda bygg	0,02	49
Teknisk industrielt minne	0	21
Områdefredning	0	9

Fredede kulturminner er beregnet etter vernestatus: Forskriftsfredet (FOR), Automatisk fredet (AUT), Vedtaksfredet (VED), Fjernet (FJE).

Bygg er i tillegg fredet etter Bygningsfredingslova av 1920 (BFL) og Forminnelova av 1951 (FML). Kategoriene innen kulturminner har fra og med 2012 blitt utvidet fra 4 til 6 grunnet omlegging av Askeladden til Nye Askeladden, antall og areal er derfor ikke sammenligningsbar med tidligere statistikk. Noen områder er spredt over flere fylker/kommuner. Summen av antallet i fylkene/kommunene er derfor høyere enn totalantallet.

Omsetning i varehandelen

Tabell: 05361: Omsetning per innbygger i detaljhandel (kr) (K). 1. Halvår (T3) og hele året (T6)

Kommunetall med detaljering på fem-sifernivå for næringene (gruppe 46 og 47) kan kjøpes.

Overnatting og servering

Tabell: 08401: Alle overnattingsbedrifter. Overnattingar, etter gjestene sitt bustadland (F)

Tabell: 09374: Alle overnattingsbedrifter. Overnattingar, etter overnattingsmåte og gjestene sitt bustadland

Tabell: 08030: Overnattings- og serveringsvirksomhet. Hovedtall, etter næring (SN2007) (2 og 3 siffer Nace). Bedrifter (F)

Annet Næringsliv

Tabell: 07359: Rolle innehavere i personlig eide foretak. Nyetableringer, etter kjønn, næring (SN2007, 89 næringer), organisasjonsform og antall ansatte (K)

Tabell: 07091: Virksomheter, etter næring (SN2007, 89 næringer) og antall ansatte (K)

Tabell: 08228: Foretak, omsetning og sysselsatte unntatt offentlig forvaltning, etter næring (SN2007), organisasjonsform og antall sysselsatte (FYLKESNIVÅ)

Disse dataene kan eventuelt bestilles på kommunenivå. Begrensningen er bl.a. at det etter Statistisk sentralbyrås regler for konfidensialitet, må være minst 3 enheter innen det området det leveres statistikk for. Det samme gjelder hvis en bedrift alene står for over 90 prosent av summen, eller to bedrifter til sammen står for over 95 prosent.

Fra SSB kan man bestille mikrodata for virksomheter, tilgjengelige variabler fremgår av tabellen nedenfor (data finnes fra 1993).

Løpenummer juridisk enhet (foretak)
Årgang
Foretakstype
Næring, NACE (SN2007)
Bygninger og anlegg, bokførte verdier
Bygninger og anlegg, løpende pris
Anskaffelser av bygninger og anlegg
Salg av bygninger og anlegg
Reduksjonsrate for bygninger og anlegg
Andre varige driftsmidler, bokførte verdier
Andre varige driftsmidler, løpende pris
Anskaffelser av andre varige driftsmidler
Salg av andre varige driftsmidler
Reduksjonsrate for andre varige driftsmidler
Prisindeks på nyinvesteringer i bygninger og anlegg
Prisindeks på nyinvesteringer i andre varige driftsmidler
Prisindeks på nyinvesteringer i varige driftsmidler
Sysselsatte i foretaket, fra industristatistikken
Driftsinntekter
Driftskostnader
Produktvareinnsats
Lønnskostnader
Ordinære avskrivninger på varige driftsmidler og immaterielle eiendeler
Nedskrivninger på varige driftsmidler og immaterielle eiendeler
Leiekostnader for bygninger
Leiekostnader for andre varige driftsmidler
Driftsresultat
Bearbeidingsverdi til faktorpriser
Timeverk
Sysselsettingsandel for industribedriftene i foretaket

Virksomhets- og foretaksregisteret (VoF)

VoF er Statistisk sentralbyrås register over alle foretak og virksomheter i offentlig og privat sektor i Norge. VoF kan utlevere grunndata om enkeltenheter til etablering og vedlikehold av egne registre og til forsknings- og planleggingsformål. Grunndata beskriver bla.. hvor virksomheten holder til (post- og forretningsadresse, grunnkrets og koordinater), hva den gjør (næringskode) og hvor mange ansatte den har. Foruten omsetning ser det ikke ut til at VoF inneholder økonomiske tall.

Museer

På nettsiden finnes det kun tall på fylkesnivå, har sendt forespørsel om muligheten for å kjøpe kommunetall (besøk, antall sysselsatte, inntekter og utgifter).

PROFF/Brønnøysund

Uten kostnad kan følgende data hentes ut pr. bedrift (det er mulig å søke på bransje, kommune, postnummer) 2006-2015. Maks 10 bedrifter kan hentes ut gratis samtidig. Søk på 1630, dvs. postnummer for Gamle Fredrikstad, gav 529 treff, men ikke alle med postnummer 1630 (men alle i Fredrikstad kommune).

RESULTATREGNSKAP	Snitt	Bedrift 1	Bedrift 2
Konsernregnskap		Ja	Nei
Valutakode		NOK	NOK
Sum driftsinntekter*	670 689	1 295 700	45 678
Lønnskostnader*	367 355	711 611	23 098
Sum driftskostnader*	634 538	1 220 593	48 483
Driftsresultat*	36 151	75 107	-2 805
Netto finans*	-71	-6	-135
Ordinært resultat før skattekostnad*	36 081	75 101	-2 940
BALANSEREGNSKAP	Snitt	Bedrift 1	Bedrift 2
Sum omløpsmidler*	202 574	389 225	15 922
Sum gjeld*	405 751	796 494	15 008
Sum egenkapital og gjeld	793 530	1 568 265	18 795
ØVRIG INFORMASJON	Snitt	Bedrift 1	Bedrift 2
Ansatte*			
Lederlønn	677	599	755
LØNNSOMHETSANALYSE	Snitt	Bedrift 1	Bedrift 2
Lønnsomhet (Totalkap. rentabilitet i %)	-4,1	6,3	-14,6
Resultat av driften i %	-0,2	5,8	-6,1
Bruttofortjeneste i %	79	75	83
Egenkapital rentabilitet før skatt i %	-46	10	-102
Egenkapital rentabilitet etter skatt i %	-33	10	-75
Omsetning/ansatt (hele 1000)			
LIKVIDITETSANALYSE	Snitt	Bedrift 1	Bedrift 2
Likviditetsgrad I	1,62	1,60	1,63
Likviditetsgrad II	1,55	1,57	1,52
SOLIDITETSANALYSE			
Egenkapitalandel i %			
Gjeldsgrad	2,5	1,0	4,0

Statistikknett

Reiselivsstatistikk for større kommuner og regioner, bygger på statistikk fra SSB

Kulturrådet

Kulturrådet har bl.a. statistikk over museumsbesøk. Denne statistikken omfatter museum med minst et fast årsverk i 2014. Museumsstatistikken gir informasjon om museumsinstitusjonene, besøk og tilgjengelighet, formidling og utstillinger, forskning og samarbeid, forvaltning av bygninger og samlinger. Tallmaterialet omfattet i 2014 i alt 119

museer. Av disse fikk 73 museer driftstilskott fra Kulturdepartementet. Øvrige 46 museer er bl.a. kommunale museer, universitetsmuseer og museer under andre departement. Dette kan imidlertid bli for lite detaljert for vårt formål ved at det kun er store museer som omfattes, og ikke små bygdemuseer mv. Kulturrådet har også oversikt over tildelinger gjennom flere museums- og kulturvernrelaterte programmer. Statistikken for tildelinger bør sees over en lengre periode dersom den skal brukes.

Eiendomsdata

Fra Infoland kan man bestille/kjøre svært detaljerte data om hver eiendom i Norge. Data kan enten bestilles som et engangskjøp, alternativt kan man abonnere på eiendomsdata. Basisabonnement, hvor man kan søke informasjon om enkelte eiendommer koster ca. 5000 kr/år, mens muligheten for å eksportere større mengde data koster fra 6.500 kr for et fylke (også 1.500 kr for hvert ekstra fylke, maks ca. 15.000 kr).

Et engangskjøp av data for alle eiendommer i Sandnes og Stavanger tidligere i år (se liste i vedlegg) kostet 20.000 kr

Kjøp av data fra Ambita Infoland

- Omsetning (salg / kjøp) med bl.a. kjøpesum, omsetningstype omsatte eiendommer / borettsandeler, kjøpere og selgere.
- Adresse for omsatte eiendommer / boliger og borettsandeler
- Bolig og bygningsinformasjon for omsatte eiendommer og borettsandeler.

Eiendom: Full historikk (alle kjøp og salg) fra 1993 (hele grunnboken var da etablert elektronisk for eiendom). Alle bygninger og boliger er registrert. For bygninger bygget før 1982 kan arealer og antallsopplysninger mangle (utfyllingsgrad 72% før 1983 og 98% etter 1982). Alle adresser er registrert.

Borettsandeler: Full historikk (alle kjøp og salg) fra 2007 (hele grunnboken var da etablert elektronisk for boretts). Alle bygninger og boliger er registrert. For bygninger bygget før 1982 kan arealer og antallsopplysninger mangle (utfyllingsgrad 72% før 1983 og 98% etter 1982). Alle adresser er registrert.

Vedlegg 3. Virksomheter registrert på befaring i Gamle Fredrikstad

Antall	Navn	Type virksomhet
Offentlige virksomheter		
1	Nasjonale festningsverk. Fredrikstad Festning	Vedlikeholdsavdeling
2	Virksomhet Idrett	Fredrikstad kommune
3	Fredrikstad museum	Tøihuset
4	VisitFredrikstadHvaler	Turistkontor
5	Fredrikstad kommunes bystyresal	
6	Gamlebyen musikkskole	
7	Post i butikk	
8	Østsiden kirke	
Butikker		
1	Rosalena	Klær og pynt (hjem og interiør)
2	Libris	Bokhandel
3	Kong Frederiks damer	Dameklesbutikk
4	Therese M	Dameklesbutikk
5	Gamlebyen elektriske	Lamper mm.
6	Agnes C Grønt Gress	Dameklær og tilbehør
7	Tones Antikk	Bruktbutikk (serviser mm.)
8	Blå Himmel og	Dameklær og alternativbøker mm.
9	Hygge og Lykke	Interiør og gaver
10	Kortevaren	Alt-mulig-butikk
11	Gøtt og Retro	Leker og gaver
12	Bruktbutikk	Brukte bøker mm.
13	Østsiden delikatesse	Åpner igjen 15.11.2016
14	Marked	Smykker, second hand, urter og krydder, ting&tang
15	Souvenirbutikk	(ved Fredrikstad museum)
16	Gulating ølutsalg	Salg og brygging av øl, cider mm.
17	Gamlebyen frukt og tobakk	
Gallerier etc.		
1	Ageher Galleri	Kunstgalleri (glass, skulptur, smykker)
2	Galleri Mimosa	Møbler og interiør
3	Galleri B5	Kunstgalleri og verksted (bilder, skulptur)
4	Galleri Biedele og Vedvik	Kunstgalleri og verksted (bilder, skulptur)
5	Grunnmurede Galleri	Kunstgalleri (bilder, skulptur)
6	Steinhuset galleri	Kunstgalleri (smykker mm.)
7	Bakeribygningen Atelier	Kunstgalleri og atelier (maleri)
8	Galleri Gunne	Glasskunst
9	Bastion kunst- og håndverkssenter	
10	PLUS-skolen	Design- og håndverksskolen PLUS (gullsmed, skomaker mm.)
11	Glassblåserhytta	Glasskunst med glassblåsing
12	Atelier Gyllensten & Stahl	Maleri og malekurs
13	Gallery Sand	
14	Galleri Stallen	
Kreative næringer		
1	Fotografene i Gamlebyen	Fotografer
2	Qulthus kultursenter	Verksted og butikk
3	Bureau Geist	Design og illustrasjon
4	Page Black	Design bureau
5	Dunkejongården	Div virksomheter (sjekk bilde av skilt)
6	Studium Actor	Teatersal og administrasjon
7	Kunst med puls	Tatovering
8	Bakgårdsfilm	Kino

Servering, overnatting, selskapslokaler mm.		
1	Jernbanekafe	Liten kafe i tilknytning til Modelljernbanesenteret
2	Bombardersalen	Selskapslokale
3	Tøihussalen	Konferanse- og selskapslokaler
4	Kostymeloftet	
5	Gamlebyen kulturhus	Kafé med scene
6	Lille Frederik kafe	Kafe
7	Tøihussalen konferanse- og selskapslokaler	
8	Magenta kafe	Kafe med bildeutstilling og musikkunderholdning
9	Grunnmurede	Selskapslokaler
10	Peppes Pizza	Pizzarestaurant
11	Tamburen restaurant	
12	Mormors kafe	
13	Gamlebyen hotell	
14	Gamlebyen konditori	
15	Majoren restaurant	
16	Majorstuen/Majorhaven	Kro/restaurant
17	Bare Grønt	Kafe/restaurant
18	Restaurant Mulvadgården	Restaurant
19	Haven uterestaurant	Balaklava Gamle Fredrikstad
20	Plusgården kafe	
21	Gamlebyen cafe og catering	
Servicenæringer		
1	Nordens Lys i Artillerigården	Behandlings- og kursssenter
2	Advokatene i Væktergården	Advokater
3	Tannlegene i Væktergården	Tannleger
4	Lindis frisør	Frisørsalong
5	Modelljernbanesenter	Stor modelljernbaneutstilling
6	Explore Travel AS	Reisebyrå
7	Psykolog J. Bergland	Ingeniørgården
8	Blide Folk	Reklamebyrå
9	Tell reklamebyrå	Reklamebyrå
10	Dr. Frank Leo-Eriksen	
11	NRK Østfold	Distriktskontor for NRK
12	Lægene i Gamlebyen	Leger + osteopat (?)
13	Hvalfangermuseet	Museum
14	Annes begravelsesbyrå	
15	Møbeltapetserer	
16	Eker bygg	Hus og eiendom
17	Gaia Textil	Skredder/systue
18	Meter Arkitektur	
19	Skiltverksted	
20	Akupunkturklinikk	
Foreninger, annet, ukjent		
1	Frimurerlogen	
2	Gamlebyen Rotaryklubb	
3	DNT	Den norske turistforening, lokalavdeling
4	Fredrikstad Husflidlag	
5	Fredrikstad yogasenter	
6	Menighetscenter Betania	
7	Østfoldavisen	
8	Frontkom	Ukjent type virksomhet
9	X	
10	Søgn stoppested	Ukjent type virksomhet
11	Praxis	Ukjent type virksomhet
12	Åhlen og Bakke AS	Ukjent type virksomhet
13	På Tide	Ukjent type virksomhet
14	Artillerigården	Ukjent virksomhet, ser ut som bl.a. klesengros
15	Balaklava?	Uklart om det er i virksomhet nå

Indikatorer for kulturarens samfunnsnytte

16	X (ved siden av Gulating)	Regnskapsvirksomhet?
17	Serverings/selskapslokale Raadhusgaten	

Oppsummert

Typar virksomhet	Antall
Offentlig virksomhet	8
Butikker	17
Gallerier etc.	14
Kreative næringer	8
Servering, overnatting, selskapslokaler mm.	21
Servicenæringer	20
Foreninger, annet, ukjent	17
Totalt	105

Vedlegg 4. Informanter

Informanter kontaktet i perioden 30. september - 6. november.

Informanter har blitt spurt om:

- Antall medlemmer i lokale foreninger og lag bosatt i Skudeneshavn (Fortidsminneforeningen, DIS Haugalandet, Foreningen Gamle Skudeneshavn)
- Antall kulturarvsproduksjoner og antall deltagere og klasstrinn som har deltatt i kulturarvsproduksjoner gjennom Den kulturelle skolesekken (Kulturtanken, Kulturskrinet, Fredrikstad kommune)
- Oversikt over nye tilskudd til fredede/vernedede bygg/anlegg i Skudeneshavn/Fredrikstad gitt i 2015 med ev. tidsserie over de siste fem årene (Østfold og Rogaland fylkeskommuner)
- Antall tildelte prosjekter og støttebeløp i Norsk kulturarvs aksjoner (Norsk kulturarv)
- Totalt antall besøkende, besøkende til museer, festivaler, guidede turer, overnattingskapasitet, antall som overnatter under festivaler og om mulig inntekter fra aktivitetene (Karmøy kommune, reiseliv; VisitFredrikstadHvaler.com, Østfoldmuseene)

Vi har vært i kontakt med og fått informasjon fra følgende organisasjoner/-virksomheter:

Østfold fylkeskommune

Fortidsminneforeningen

Rogaland fylkeskommune

DIS-Haugaland

Kulturtanken

Stiftelsen Norsk Kulturarv

Foreningen Gamle Skudeneshavn

Karmøy kommune

Visitfredrikstadoghvaler.com

Østfoldmuseene

Vedlegg 5. Næringskoder som bør vurderes

Tabellen lister alle SN2007-koder, næringer som ikke bør være med er merket med **grått**, næringer som det bør gjøres en vurdering for både per kulturmiljø og enkeltvirksomhet er merket med **lysegrått**, mens næringer hvor alle virksomheter bør være med ikke er merket.

Kode	Navn	Sektor	Inkl.	Kommentar
01-03	Jordbruk, skogbruk og fiske	Primær	NEI	
05-09	Bergverksdrift, råolje og naturgass	Primær	NEI	
10	Produksjon av næringsmidler	Industri	?	Produksjon av lokalmat kan være relevant
11	Produksjon av drikkevarer	Industri	?	Produksjon av lokalmat kan være relevant
12	Tobaksindustri	Industri	NEI	
13-15	Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	Industri	?	Kan inkludere tradisjonelle håndverk
16	Trelast og trevareindustri	Industri / Bygg og anlegg	?	Kan inkludere tradisjonelt håndverk
17.110-17.230, 17.290	Produksjon av papir og papirvarer	Industri	NEI	
17.240	Produksjon av tapeter	Industri	?	Kan inkludere tradisjonelt håndverk
18	Trykking og reproduksjon av innspilte optak	Industri (kultur)	NEI	
19	Oljeraffinering	Industri	NEI	
20	Kjemisk industri	Industri	?	Kan inkludere tradisjonelt håndverk (malingsproduksjon)
21	Farmasøytisk industri	Industri	NEI	
22	Produksjon av gummi og plastprodukter	Industri	NEI	
23	Produksjon av andre ikke-metallholdige mineralprodukter	Industri / Bygg og anlegg	?	Kan inkludere tradisjonelt håndverk
24-30	Produksjon av metaller, metallvarer, maskiner, verftsindustri	Industri	NEI	
31-32	Produksjon av møbler og annen industriproduksjon	Industri	?	Kan inkludere tradisjonelt håndverk
33	Reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr	Industri	NEI	
35-39	El, gass og VAR	El, gass og VAR	NEI	
41-43	Bygg og anlegg	Bygg og anlegg	?	Kan inkludere tradisjonelt byggeskikk
45	Handel med og reparasjon av motorvogner	Handel	NEI	

Indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte

Kode	Navn	Sektor	Inkl.	Kommentar
46	Agentur og engroshandel	Handel	?	Noe kan være tilknyttet kulturmiljøet o/e reiseliv
47	Detaljhandel	Handel	JA	Enkelte bør ev. vurderes å tas ut, for eksempel 47.410-47.430 handel med datamaskiner mv. og 47.911-47.919 Postordre/netthandel
49.1-49.4	Landtransport	Transport	?	Vurdere hva som kan knyttes opp mot reiseliv
49.5	Rørtransport	Transport	NEI	
50-51	Sjø- og lufttransport	Transport	?	Vurdere hva som kan knyttes opp mot reiseliv
52	Lagring og andre tjenester tilknyttet transport	Transport	?	Vurdere hva som kan knyttes opp mot reiseliv
53	Post og distribusjonsvirksomhet	Transport	NEI	
55-56	Overnatting og servering	Reiseliv	JA	
58	Forlagsvirksomhet	Informasjon og kommunikasjon / kultur	NEI	
59-60	Film-, video- og musikkproduksjon	Informasjon og kommunikasjon / kultur	?	Noe kan være tilknyttet kulturmiljøet
61-63	Telekommunikasjon	Informasjon og kommunikasjon / kultur	NEI	
64-66	Finansierings- og forsikringsvirksomhet	Finans	NEI	
68	Omsetning og drift av fast eiendom	Eiendom	?	Noe kan være tilknyttet reiseliv
69-70	Juridisk og regnskapsmessig tjenesteyting	Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	NEI	
71	Arkitektvirksomhet og teknisk konsulentvirksomhet	Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	?	Noe kan være tilknyttet kulturmiljøet
72-75	Annen faglig og teknisk tjenesteyting	Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	NEI	
77	Utleie- og leasingvirksomhet	Forretningsmessig tjenesteyting	?	Noe kan være tilknyttet reiseliv
78	Arbeidskraftstjenester	Forretningsmessig tjenesteyting	NEI	
79	Reisebyrå mv	Forretningsmessig tjenesteyting	JA	
80	Vakttjenester mv	Forretningsmessig tjenesteyting	NEI	
81	Tjenester tilknyttet eiendomsdrift	Forretningsmessig tjenesteyting	?	Noe kan være tilknyttet kulturmiljøet o/e reiseliv
82	Andre tjenester	Forretningsmessig tjenesteyting	NEI	
84-89	Offentlig adm., undervisning, helse- og omsorg	Offentlig sektor	NEI	

Indikatorer for kulturarvens samfunnsnytte

Kode	Navn	Sektor	Inkl.	Kommentar
90-96	Kultur, underholdning og annen tjenesteyting		?	Noe kan være tilknyttet kulturmiljøet o/e reiseliv
97	Lønnet arbeid i private husholdninger		NEI	
99	Internasjonale organisasjoner og organer		NEI	

Vista Analyse AS

Vista Analyse AS er et samfunnsfaglig analyseselskap med hovedvekt på økonomisk forskning, utredning, evaluering og rådgivning. Vi utfører oppdrag med høy faglig kvalitet, uavhengighet og integritet. Våre sentrale temaområder omfatter klima, energi, samferdsel, næringsutvikling, byutvikling og velferd.

Våre medarbeidere har meget høy akademisk kompetanse og bred erfaring innennfor konsulentvirksomhet. Ved behov benytter vi et velutviklet nettverk med selskaper og ressurspersoner nasjonalt og internasjonalt. Selskapet er i sin helhet eiet av medarbeiderne.

Vista Analyse AS
Meltzersgate 4
0257 Oslo

post@vista-analyse.no
vista-analyse.no